

CBS Jaarverslag 2018

Inhoudsopgave

Bestuursverslag	3
1. Inleiding	4
2. Statistisch programma	8
2.1 Basisprogramma	8
2.2 Programmavernieuwing	10
2.3 Nieuwe Europese verplichtingen	11
2.4 Aanvullende statistische diensten	13
2.5 Gerealiseerde output	18
2.6 Communicatie	19
3. Innovatie en efficiëntie	21
4. Bedrijfsvoering	25
4.1 Personeel	25
4.2 Maatschappelijk verantwoorde bedrijfsvoering	28
4.3 Informatiebeveiliging, kwaliteitszorg en gedragscodes	29
4.4 Prestatie-indicatoren	30
5. Governance	33
5.1 Taken raad van advies	33
5.2 Samenstelling raad van advies	33
5.3 Raad van advies in 2018	34
5.4 Advies jaarverslag en jaarrekening	35
6. Financiën	36
6.1 Financieel toekomstbeeld	36
6.2 Extern verantwoordingsmodel (kosten statistieken)	37
6.3 In control verklaring	39
Jaarrekening	45
Overige gegevens	70
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	71
Bijlagen 75	
Bijlage A. Organisatie per 31 december 2018	76
Bijlage B. Gebruikersraden	77
Bijlage C. Wegwijzer	78

Bestuursverslag

1. Inleiding

In een samenleving waarin informatie explosief toeneemt, is het vrij kunnen beschikken over betrouwbare en integrale data cruciaal. Het CBS levert als hét statistische bureau van Nederland met betrouwbare statistische informatie en data inzicht in maatschappelijke vraagstukken. Daarmee voedt het CBS het maatschappelijk debat, de beleidsontwikkeling en de besluitvorming en draagt zo bij aan welvaart, welzijn en democratie.

Het CBS draagt met zijn statistische informatie bij aan effectieve beleids- en besluitvorming, het maatschappelijke debat en onderzoek. De vraag naar statistische informatie vanuit overheid, politiek, bedrijfsleven, wetenschap en media verandert en groeit als gevolg van maatschappelijke ontwikkelingen. Het CBS is continue op zoek naar manieren om zo goed mogelijk aan te sluiten op deze veranderende vraag. In dit jaarverslag blikt het CBS terug op de belangrijkste ontwikkelingen en resultaten in 2018.

Basisprogramma

Het CBS werkt met een basisprogramma dat voor het grootste gedeelte bestaat uit statistieken op grond van Europese wetgeving. Denk hierbij aan de ramingen voor het bruto binnenlands product en de overheidsschuld. Daarnaast omvat het basisprogramma statistieken die wel van belang zijn voor praktijk, beleid en wetenschap maar die geen Europese verplichting kennen. Voor het uitvoeren van het basisprogramma ontvangt het CBS een meerjarenbijdrage van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK). Deze bijdrage vormt het basisbudget.

Aanvullende diensten

Doordat er steeds meer behoefte is aan statistieken kan het CBS met het basisbudget niet voldoen aan de totale vraag. Het CBS voert daarom naast het basisprogramma ook aanvullende statistische diensten uit. Deze dienstverlening wordt direct door de gebruikers (voornamelijk departementen, gemeenten en provincies) bekostigd en groeit, zowel in aantal statistieken als in budget. Zo heeft het CBS in 2018 voor de tweede keer de voortgang van de Sustainable Development Goals van de VN gemeten, bekostigd door het ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ). Voor het Verantwoordingsdebat in de Tweede Kamer publiceerde het CBS in 2018 voor het eerst de Monitor Brede Welvaart. In deze monitor is beschreven hoe de welvaart in Nederland zich ontwikkelt, zowel wat betreft economische als ecologische en sociaal-maatschappelijke aspecten.

Om aan alle behoeften aan statistische informatie, diensten, en vernieuwing en innovatie te voldoen zet het CBS zet waar mogelijk in op het verkrijgen van externe financiering en (Europese) subsidies. Ook gaat het CBS partnerschappen aan om de nodige innovaties te realiseren.

Maatschappelijke ontwikkelingen

Bij het uitvoeren van zijn kerntaken heeft het CBS te maken met drie belangrijke ontwikkelingen. Ten eerste groeit de maatschappelijke vraag naar nauwkeurige en actuele statistieken. Ten tweede verandert het productieproces van statistieken door maatschappelijke ontwikkelingen zoals het toenemende gebruik van *smart phones* en het beschikbaar komen van nieuwe databronnen zoals internet en sensoren. Tot slot vraagt de maatschappij om efficiënte statistiekproductie met zo min mogelijk administratieve lasten. Aangezien de respons op enquêtes terugloopt, is het CBS continu op zoek naar nieuwe (big) databronnen en alternatieve en efficiënte manieren van dataverzameling.

Data Centers

Om in te spelen op de behoeften van gebruikers van statistiek bij overheden wordt samengewerkt in Data Centers. Een Data Center is een intensieve samenwerking tussen het CBS en een gemeente (Urban Data Center), regio (Euregionaal Data Center), provincie (Provinciaal Data Center) of ministerie (Departementaal Data Center). Het is gericht op het verbreden, verdiepen en verbeteren van de bij de organisatie aanwezige data door de kennis, data en expertise van het CBS en de overheid bij elkaar te brengen. Het resultaat is een feitelijke en datagedreven basis voor beleid en besluitvorming en besparingen door slim(mer) gebruik van data. In 2018 is het elfde Urban Data Center van start gegaan: het Research Data Center in Schagen. Ook tekenden de provincie Limburg en het CBS een samenwerkingsovereenkomst voor de oprichting van het eerste Provinciaal Data Center: het CBS Brightlands Data Center.

Bereik en communicatie

Het CBS streeft ernaar om een zo breed mogelijk publiek op een zo toegankelijk mogelijke manier te informeren over relevante statistische gegevens. Het zet hiertoe een breed palet aan communicatiekanalen in zoals de CBS-website, Facebook, Instagram, LinkedIn, Twitter en YouTube. In 2018 groeide het aantal CBS-producties naar 933 (2017: 889). Daarnaast werd het CBS ruim 58 duizend keer vermeld in de media (2017: 49 duizend keer). Dat is een flinke toename ten opzichte van de jaren ervoor.

In 2018 zijn binnen het innovatieprogramma Information Dialogue de eerste stappen gezet op weg naar een virtuele CBS-assistent. Eindgebruikers kunnen hiermee via een chatbot-applicatie een gesproken of geschreven dialoog aangaan met het CBS en zo direct antwoord krijgen op vragen naar specifieke informatie.

Financiën

Het CBS heeft te maken met een krimpende bijdrage van het ministerie van EZK voor het uitvoeren van het basisprogramma. Door bezuinigingen van het kabinet Rutte I, het Lenteakkoord en het kabinet Rutte II is het basisbudget met ruim 50 miljoen euro teruggelopen. Dat is ruim 25 procent van het oorspronkelijke budget van 188 miljoen euro in 2011.

Voor 2018 is een tekort gerealiseerd van 4 miljoen euro. Dit is positiever dan begroot (tekort van 4,5 miljoen euro). Het eigen vermogen daalt hiermee in 2018 naar 4 miljoen euro negatief. Het CBS heeft toestemming gekregen van het ministerie van EZK om in de komende jaren een negatief eigen vermogen te begroten tot maximaal circa 5 miljoen euro. Na 2018 worden weer positieve resultaten verwacht. Het eigen vermogen is naar verwachting aan het einde van de periode van het meerjarenprogramma 2019-2023 weer positief.

Strategisch meerjarenprogramma 2014-2018

In 2018 is het meerjarenprogramma 2014-2018 afgerond. Binnen het meerjarenprogramma is een aanzienlijke reeks resultaten behaald, waarvan hieronder enkele voorbeelden volgen.

Verbeteren informatiebeveiliging, privacy en kwaliteitsmanagement

Het CBS is zowel in 2017 als in 2018 ISO 27001 gecertificeerd en daarnaast worden normen uit ISO 27002 jaarlijks getoetst via privacy-audits. Hiermee voldoet het CBS ook aantoonbaar aan alle normen uit de Baseline Informatiebeveiliging Rijksdienst (BIR). De omgang met persoonsgegevens wordt jaarlijks extern getoetst op basis van het NOREA-kader. Dit heeft geleid tot de *privacy proof*-verklaring.

Het CBS heeft een kwaliteitsmanagementsysteem op basis van ISO 9001 geïntroduceerd om de processen en dienstverlening verder te verbeteren en nog beter aan de behoeften en verwachtingen van de maatschappij te kunnen voldoen. Het doel om in 2019 op CBS-niveau ISO 9001 gecertificeerd te zijn, is al in 2018 behaald.

Hogere efficiëntie en beperken van het aantal statistieken

Als gevolg van de financiële taakstellingen zijn een aantal statistieken beëindigd, versoberd of in frequentie verlaagd. Het grootste deel van de taakstellingen is echter bereikt door efficiëntiemaatregelen die hebben geleid tot een structurele verlaging van kosten. Hierbij hebben een groot deel van de CBS-medewerkers gebruik gemaakt van de Lean Six Sigma-methodiek, Lean Operational Management (LOM) en Agile- en Scrum-werkwijzen.

Onderzoek statistische mogelijkheden van big data

In het najaar van 2016 heeft het CBS het Center for Big Data Statistics (CBDS) opgericht. Hierin werken nationale en internationale partijen uit de overheid, het bedrijfsleven, de wetenschap en het onderwijs samen op het gebied van big data-technologie. Het doel is om nieuwe statistieken en methoden te ontwikkelen en snellere en actuelere output met meer detail te realiseren, tegen lagere kosten en met minder regeldruk. In 2018 heeft het CBDS 12 bètaproducten opgeleverd. Zo is op basis van anonieme telefoniedata een interactieve kaart geproduceerd waarop de drukte in steden wordt weergegeven. Deze mobiele telefoniedata zijn een waardevolle aanvulling op de standaard registerdata.

Programmavernieuwing

Bij het opstellen van het meerjarenprogramma 2014-2018 zijn de behoeften van gebruikers in kaart gebracht. Er bleek behoefte aan extra informatie over de ontwikkelingen in het bedrijfsleven, de flexibilisering van de arbeidsmarkt en vermogensposities.

Op het gebied van de ontwikkelingen in het bedrijfsleven is meer samenhang gekomen in de informatie die gebruikt wordt voor de statistieken over internationalisering en de Nederlandse economie. Daarnaast is de informatie over regionale economische ontwikkelingen uitgebreid met de effecten van nieuwe vestigingen, bedrijfssluitingen en -verplaatsingen, clustervorming en regionale conjunctuurinformatie. Tot slot worden nu ook cijfers gepubliceerd over de verkoop aan consumenten via internet als fenomeen in de omzetstatistieken.

Om beter inzicht te krijgen in de flexibilisering van de arbeidsmarkt is de informatie over zelfstandigen/zzp'ers aanzienlijk uitgebreid met onder andere meer informatie over inkomens van zzp'ers en over zzp'ers per regio. Ook zijn cijfers beschikbaar gekomen over onder andere de duur van het verblijf van werknemers in de flexibele schil, over de doorstroom vanuit die flexibele schil naar een vast dienstverband en over het onderwijsniveau van de werknemer.

Tot slot kan het CBS nu een beter beeld schetsen van de vermogensposities van huishoudens. Door meer samenhang te brengen in het systeem van inkomens-, bestedingen- en vermogensstatistieken en de nationale rekeningen is een vollediger beeld ontstaan van de vermogens van huishouden, met een specificering naar het soort inkomen en schuld zoals beleggingen, hypothecaire- en niet-hypothecaire schulden.

Strategisch meerjarenprogramma 2019-2023

In 2019 start het CBS met een nieuw strategisch meerjarenprogramma. Voor de totstandkoming van het meerjarenprogramma heeft het CBS een omgevingsanalyse uitgevoerd onder meer dan zestig

verschillende gebruikers en andere stakeholders. In deze omgevingsanalyse is ook aandacht besteed aan de tevredenheid over de bestaande producten en diensten van het CBS, en aan eventuele nieuwe aanvullende wensen. Gebruikers zijn tevreden over het basisprogramma. Dit programma zal zoals dat in 2018 bestond worden voortgezet. Verbeteringen in het basisprogramma zullen onder andere het gevolg zijn van modernere productieprocessen van bestaande statistieken. Hierdoor komen de resultaten sneller en flexibeler beschikbaar. Waar mogelijk realiseert het CBS rijkere resultaten, door kwalitatief betere broninformatie te gebruiken of door data uit meerdere bronnen te koppelen. In het meerjarenprogramma staat een overzicht van behoeften van gebruikers die het CBS niet kan invullen doordat het over onvoldoende middelen beschikt.

De groeiende maatschappelijke vraag naar nauwkeurige en actuele statistieken in combinatie met het veranderende datalandschap vereisen dat het CBS zich blijft ontwikkelen om steeds efficiënter en met zo min mogelijk administratieve lasten statistieken te produceren. Innovatie speelt hierin een belangrijke rol. Het is dan ook een belangrijke pijler binnen het nieuw strategisch meerjarenprogramma voor de periode 2019-2023. Het CBS wil in de eerste jaren van het nieuwe meerjarenprogramma het negatieve eigen vermogen reduceren. Dit gegeven in combinatie met de beperkte budgettaire kaders betekent dat het CBS de komende jaren zal inzetten op het vergroten van efficiëntie om aan deze veranderende vraag vanuit de samenleving te kunnen blijven voldoen. Hiervoor zijn onder andere investeringen in (de toegang tot) nieuwe (big) databronnen, nieuwe methoden en nieuwe technologie voor data-infrastructuur en geautomatiseerde verwerkingssystemen nodig. Verder zijn investeringen in verouderde ICT-systemen noodzakelijk. Vanwege de risico's die verouderde systemen met zich meebrengen, zijn deze investeringen urgent. Gezien het beperkte budget vraagt dit een scherpe afweging van risico's, kosten en baten bij de uitvoering van projecten op het gebied van ICT en van herontwerp van processen.

Het CBS spant zich binnen de wettelijke kaders in om verder tegemoet te komen aan de behoefte van gebruikers aan statistische diensten. Bestaande projecten en programma's die bekostigd worden door gebruikers krijgen een vervolg of worden uitgebreid. Mede door de decentralisatie van overheidstaken staan bijvoorbeeld regionale en stedelijke statistieken van overheidswege sterk in de belangstelling. Het CBS speelt hierop in door nauw te overleggen met maatschappelijke actoren en (decentrale) overheden om de statistische informatievoorziening op dit gebied te bevorderen. Ook zal het CBS zijn rol als dataknooppunt voor de overheid in nauwe samenwerking met alle relevante partners versterken.

Den Haag, 29 maart 2019

Directeur-Generaal van de Statistiek

dr. T.B.P.M. Tjin-A-Tsoi

2. Statistisch programma

2.1 Basisprogramma

Het **basisprogramma** van het CBS vormt de kern van de output van het CBS en omvat een veelheid aan onderwerpen. Het grootste deel van dit programma betreft de productie van statistische informatie op grond van Europese wetgeving. Dagelijks verschijnen tabellen en nieuwsberichten met de meest recente informatie. In paragraaf 2.4 staat een tabel met de output die in 2018 gerealiseerd is, geordend naar thema.

Gedetailleerde cijfers zijn al vele jaren gratis te raadplegen via de databank StatLine. Ook stelt het CBS zijn volledige databank als open data beschikbaar. Het gebruik van de open data sets van het CBS is in 2018 fors toegenomen. Het aantal opvragen verdrievoudigde in de loop van 2018 tot meer dan een miljoen opvragingen per maand eind 2018. Ook het aantal unieke gebruikers groeide van ruim 50 duizend in december 2017 naar ruim 250 duizend in december 2018.

Op 24 mei 2018 publiceerde het CBS de eerste resultaten van de **revisie van de nationale rekeningen** voor het ijkjaar 2015. Daarmee kwamen nieuwe ramingen beschikbaar van de macro-economische indicatoren, zoals het bruto binnenlandse product, het bruto nationaal inkomen (BNI), het overheidstekort, de overheidsschuld, het handelssaldo, de totale vorderingen op het buitenland en het arbeidsvolume.

Met de revisie is het ook gelukt om de betalingsbalans en de buitenlandrekeningen uit de nationale rekeningen te harmoniseren in het kader van de **samenwerking met De Nederlandsche Bank (DNB)**. In 2018 hebben DNB en het CBS een gezamenlijk productieproces gerealiseerd voor de sectorrekeningen (CBS-statistiek) en de betalingsbalans (DNB-statistiek). De volledige integratie van de samenstelling van nationale rekeningen en de betalingsbalans heeft geleid tot onderlinge consistentie en gelijke publicatiemomenten.

Andere werkzaamheden hadden betrekking op het **adequaat meten van de economie**. Omdat de wereld en het economisch speelveld voortdurend veranderen is verder gewerkt aan een programma dat erop gericht is om de economie adequaat te (blijven) meten. Er was bijvoorbeeld aandacht voor nieuwe economische activiteiten als gevolg van digitalisering, zoals het delen en ruilen van goederen en diensten, tweedehands aan- en verkopen via internet, tijdelijke verhuur van woningen (Airbnb) en transportdiensten door particulieren (Uber). Voor het beschrijven van dit fenomeen werkte het CBS aan een onderzoek naar de export van digitale diensten, dat de Europese Commissie met een subsidie financiert. Daarnaast is een onderzoek opgezet om het economisch belang van (andere) delen van de platformeconomie in kaart te brengen.

In 2018 publiceerde het CBS voor het eerst cijfers over **het ICT-gebruik door kleine bedrijven**. In de publicatie *ICT, Kennis en Economie 2018*, die voor het eerst uitkwam als webpublicatie, ging het CBS ook in op de resultaten van verkennende werkzaamheden op het terrein van de **platformeconomie**.

Ook is aandacht besteed aan de **inflatie**. De ontwikkeling van de consumentenprijzen is hiervoor een belangrijke maatstaf, maar inflatie is een fenomeen dat zich veel breder manifesteert. Ook prijsontwikkelingen van financiële (bijvoorbeeld aandelen) en niet-financiële assets (bijvoorbeeld vastgoed) spelen een rol. In 2017 is een prijzendashboard samengesteld dat de ontwikkeling van diverse prijsindicatoren in samenhang weergeeft. In 2018 bracht het CBS in vervolg daarop een

kwartaalpublicatie uit met daarin een beschrijving van het begrip inflatie en de ontwikkeling van de diverse inflatiemaatstaven.

In 2018 zijn verschillende producten binnen het thema duurzaamheid verder ontwikkeld. De publicatie *Groene groei in Nederland*, die de indicatoren over groene groei beter en sneller toegankelijk maakt, is verder verbeterd en geüpdatet. Op basis van een model van Eurostat is zowel de Nederlandse import als de export geconverteerd naar *raw material equivalents*. Met deze cijfers kan de materiaalvoetafdruk voor Nederland worden bepaald. Deze indicator is in 2018 in productie genomen en op StatLine gepubliceerd. De indicator voor de circulaire economie was in 2017 in productie genomen en is opnieuw berekend en gepubliceerd. De methode om de koolstofvoetafdruk te berekenen is in 2018 in productie genomen. Met deze indicatoren en gegevens uit de Materiaalmonitor heeft het CBS actief bijgedragen aan de monitoring voor het Rijksbrede programma voor Circulaire Economie.

In 2018 zijn diverse activiteiten voortgezet of afgerond om kwantitatieve informatie te produceren over **energiebesparing bij bedrijven**. Zo is de set kengetallen over de uitsplitsing van specifiek energiegebruik van een belangrijk deel van de utiliteitsbouw binnen de dienstensectoren in productie genomen, onderscheiden naar hoofdactiviteit, bouwjaarklasse en oppervlakteklasse. Deze cijfers maken monitoring van energiebesparing in de dienstensectoren mogelijk. Ook is verder gewerkt aan de voorbereidingen om dergelijke kengetallen beschikbaar te maken voor de sectoren landbouw, bouw en industrie.

De **pensioenaansprakenstatistiek** is in 2017 en 2018 opnieuw ontworpen en uitgevraagd. De resultaten over de verslagjaren 2015 en 2016 zijn gepubliceerd. In een notitie gaf het CBS een toelichting op de uitkomsten over 2015 en een verantwoording van de gehanteerde methoden en technieken.

In mei 2018 heeft het CBS de eerste resultaten gepubliceerd van **de revisie van de zorgrekeningen**, in de vorm van voorlopige cijfers over de jaren 2015-2017. Bij deze revisie zijn de laatste inzichten verwerkt uit diverse statistieken en informatiebronnen. Beoogd was om eind 2018 de bijgestelde cijfers over 2015-2017 en de gereviseerde cijfers voor de jaren 1998-2014 te publiceren. Door aanvullende kwaliteitsverbeteringen is publicatie van deze cijfers verplaatst naar begin 2019.

Daarnaast is in 2018 een nieuwe methode ontwikkeld om **prijs- en volumeontwikkelingen in de medisch specialistische zorg** te meten. De methode is gebaseerd op de declaraties die de ziekenhuizen indienen bij de zorgverzekeraars, waarbij rekening wordt gehouden met de jaarlijkse wijzigingen van de productstructuur.

De derde golf van de **Europese Gezondheidsenquête** (EHIS), die in 2019 plaatsvindt, is voorbereid. De EHIS is daarbij volledig geïntegreerd in de jaarlijkse CBS-Gezondheidsenquête. De vragenlijst is in 2018 herzien om aan de EHIS-verplichtingen te kunnen voldoen.

Op basis van de **Enquête Beroepsbevolking** (EBB) worden maand-, kwartaal- en jaarcijfers over de werkloze en werkzame beroepsbevolking samengesteld, naar kenmerken van de persoon, zoals onderwijsniveau, en de werkkring, zoals beroep, arbeidsduur en positie in de werkkring. De opzet van deze doorlopende enquête is in 2018 grotendeels gelijk gebleven. Het aandeel van de face-to-face enquêtering is verminderd. Daarnaast zijn voorbereidingen getroffen voor een herontwerp als gevolg van een nieuwe Europese verordening op het terrein van de sociale statistieken. Zowel de vragenlijst als het steekproefontwerp moet aangepast worden.

Eind juni 2018 is het **arbeidskostenonderzoek** (AKO) gepubliceerd. De AKO geeft informatie over de arbeidskosten van bedrijven en instellingen. Het betreft een vierjaarlijks onderzoek dat deze keer over het verslagjaar 2016 gaat. Bij de uitvoering van het AKO 2016 is een besparing doorgevoerd ten opzichte van de vorige editie uit 2012.

De reguliere arbeidsmarktstatistieken gebaseerd op de **Polisadministratie** – het register met alle dienstbetrekkingen, arbeidsvergoedingen, sociale uitkeringen, lijfrentes en pensioenen – zijn in 2018 met een maand versneld. Dit betekent dat de maandcijfers 3 maanden na afloop van een verslagmaand beschikbaar zijn op StatLine. In 2017 was dit nog 4 maanden na afloop van een verslagmaand.

In 2018 is het onderzoek naar de kwaliteit van de variabelen **contracturen en contractloon** uit de Polisadministratie afgerond. De kwaliteit van de gegevens is over het algemeen goed, maar omdat de gegevens niet verplicht zijn, ontbreekt een deel. Het CBS heeft besloten de data als hulpgegevens te gebruiken bij de samenstelling van de arbeidsmarktstatistieken.

Het **Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs** resulteerde in een rapportage over de ontwikkeling van leerlingen op school (het interne rendement) en over wat leerlingen zijn gaan doen nadat ze hun opleiding hebben verlaten (het externe rendement). Vooral scholen gebruiken deze informatie.

Het CBS verbeterde in 2018 de informatiestroom over onder meer **rechtbankstrafzaken** met nieuwe persoonsgerichte registerinformatie. Deze informatie is ook opgenomen in het Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden waardoor het CBS onderzoek naar achtergrondkenmerken mogelijk maakt.

2.2 Programmavernieuwing

Het strategisch meerjarenprogramma 2014-2018 bevatte drie inhoudelijke hoofdthema's voor de programmavernieuwing: ontwikkelingen in het bedrijfsleven, flexibilisering van de arbeidsmarkt en vermogensposities. Na de bezuinigingen van kabinet Rutte II in 2017 was voor deze vernieuwing in 2018 minder dan 10 vte beschikbaar uit het basisbudget. Daarom zijn enkele ontwikkelactiviteiten als aanvullende statistische diensten uitgevoerd, bekostigd door departementen. Naast de drie inhoudelijke hoofdthema's was het nog toegankelijker maken van de informatie op regionaal niveau een speerpunt binnen de programmavernieuwing.

Flexibilisering van de arbeidsmarkt

Binnen het programmavernieuwingsproject Flexibilisering van de arbeidsmarkt zijn nieuwe arbeidsmarktstatistieken ontwikkeld, zoals over zzp'ers. De statistiek over de duur van het verblijf in de flexibele schil is aangevuld met een nieuw instroomcohort. Het CBS bracht een nieuwsbericht en een achtergrondartikel uit waarin de duur van banen aan bod kwam. Daarnaast is in samenwerking met de Vrije Universiteit Amsterdam een artikel geschreven over loopbanen van instromers in de flexibele schil. Verder is een artikel gepubliceerd over de relatie tussen flexibilisering en activiteiten van bedrijven. In samenwerking met het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt is het onderzoek naar de relatie tussen kennismigranten en bedrijfsresultaat afgerond.

Ontwikkelingen in het bedrijfsleven

De publicatie van de maandstatistiek internetverkoop binnen de detailhandel werd in 2018 voortgezet. In 2018 kon het CBS op kwartaalbasis over de omzetontwikkeling van Europese

webwinkels publiceren, dankzij vernieuwend onderzoek waarin verschillende databronnen aan elkaar zijn gekoppeld en waarbij gebruik is gemaakt van webscraping.

Naast de reguliere publicatie van de omzetontwikkeling van Nederlandse en Europese online verkoop vond in 2018 verder onderzoek plaats naar de online verkopen van niet-Europese webwinkels aan Nederlandse consumenten. Een deel van deze verkopen kon in kaart gebracht worden.

Vermogensposities van huishoudens

Het doel van het project Vermogensposities van huishoudens was om een volledig beeld van de vermogensposities van huishoudens op micro- en macroniveau te verkrijgen. Daartoe zouden nieuwe bestanden worden geïncorporeerd in het huidige samenhangende systeem van de inkomens-, bestedingen-, en vermogensstatistieken en de (financiële) rekening van de sector huishoudens van de nationale rekeningen. Deze doelstelling is ten dele gehaald. Belangrijke vermogenscomponenten zoals studieschulden en roodstand zijn nu geïncorporeerd in de reguliere vermogensstatistieken. Hierdoor is een zuiverder en completer beeld van niet-hypothecaire schulden ontstaan. Het koppelen en ontsluiten van gegevens over vermogens binnen spaar- en beleggingshypotheken bleek echter complexer dan gedacht. Wel is het gelukt om, in samenwerking met DNB, de uitvraag van deze hypotheekgegevens te verbeteren, waardoor toekomstige leveringen van betere kwaliteit zijn. Het is niet gelukt om nieuwe gegevens over consumptieve kredieten en creditcardschulden te verkrijgen. Er bestaan hiervan geen centrale registers en het CBS heeft nog geen toegang tot deze gegevens bij ondernemingen.

Toegang tot informatie op laag-regionaal niveau

De behoefte van gebruikers aan (laag-)regionale informatie blijft toenemen, met name omdat gemeenten taken van het rijk hebben overgenomen. De laag-regionale gegevens van het CBS zijn in de programmaperiode uitgebreid en worden sneller gepubliceerd. De nieuwe gegevens en de al beschikbare geografische informatie zijn beter vindbaar en toegankelijk gemaakt op de CBS-website. De visualisatie van de data en de vergelijkbaarheid van de gegevens over de landsgrenzen heen was ook onderdeel van dit project. De publicatie van vierkantstatistieken (kaartgebieden) is uitgebreid en er verscheen in 2018 een nieuwe publicatie van postcodestatistieken.

De website CBSinuwBuurt.nl is doorontwikkeld en wordt veel gebruikt. De gebruiker krijgt een dieper feitelijk begrip van het fenomeen dat hij onderzoekt doordat meerdere indicatoren in een regionale samenhang getoond worden. De gebruikte technieken boden echter onvoldoende ruimte voor verbetering. In 2018 is daarom gestart met de ontwikkeling van een geheel nieuwe website.

In 2016 en 2017 is in het kader van programmavernieuwing gewerkt aan de publicatie van regionale omzetgegevens van ondernemingen. Dit heeft in 2016 geleid tot een StatLine-tabel met daarin data over de detailhandel op provincieniveau verbijzonderd naar tien onderliggende branches. In 2017 zijn regionale cijfers voor andere branches ontwikkeld op COROP-niveau en gepubliceerd. In 2018 zijn deze cijfers geactualiseerd, bekostigd door het ministerie van EZK.

2.3 Nieuwe Europese verplichtingen

De statistieken die gebaseerd zijn op Europese verplichtingen ondersteunen naast het nationale beleid ook de ontwikkeling, monitoring en evaluatie van het beleid van de Europese Unie (EU) met betrouwbare, objectieve, vergelijkbare en coherente informatie.

In 2018 heeft het CBS werkzaamheden verricht om te voldoen aan de volgende nieuwe Europese verplichtingen:

- **Kwaliteitsrapportages nationale rekeningen**
Het kwaliteitsverslag over nationale en regionale rekeningen moet zowel kwantitatieve indicatoren als kwalitatieve beschrijvingen van de kwaliteit van de verstrekte gegevens bevatten. De Europese Commissie (Eurostat) verstrekt de lidstaten de resultaten van de kwantitatieve indicatoren. Deze zijn berekend op basis van de ingediende gegevens. De lidstaten interpreteren en commentariëren deze resultaten in overeenstemming met hun methodologie en statistische productieproces. Het resultaat wordt opgenomen in een door Eurostat opgestelde kwaliteitsrapportage van het *European System of National and Regional Accounts* (ESA)-leveringsprogramma. In het rapport dat in 2018 verscheen, bestempelt Eurostat de kwaliteit, volledigheid en documentatie van de Nederlandse nationale rekeningen als hoog.
- **Uitbreiding rapportages en vragenlijsten in het kader van het BNI**
Op verzoek van de Europese Rekenkamer heeft de Europese Commissie (Eurostat) de BNI-verificatie geïntensiveerd en versneld. Hierdoor zijn de regels en de hoeveelheid informatie die de lidstaten aan de Commissie moeten verstrekken de afgelopen jaren sterk toegenomen. Eurostat hanteert nu de zogenoemde *GNI Inventory Assessment Questionnaire* (GIAQ). Deze moet een systematische, consistente controle van de BNI-cijfers zeker stellen. De consequentie van de GIAQ is dat Eurostat veel hogere eisen stelt aan de meta-informatie die lidstaten beschikbaar moeten stellen. Ook is het aantal vragen aan lidstaten veel hoger dan in eerdere verificatierondes. Het CBS heeft deze vragen in 2018 conform verzoek afgehandeld. Nederland heeft tot nu toe geen voorbehouden opgelegd gekregen in de BNI-verificatie. Het CBS heeft een deel van de aandachtspunten afgehandeld met de revisie van de nationale rekeningen, die in 2018 is gepubliceerd.

In 2017 heeft de Europese Commissie het wetgevingsvoorstel voor het *Framework Regulation Integrating Business Statistics* (FRIBS) aan de EU-wetgever aangeboden. Het voorstel is een kaderverordening voor een groot aantal bedrijfsstatistieken, waaronder de *short term business statistics* (STS), de *structural business statistics* (SBS) en de statistiek internationale handel in goederen (Intrastat). In 2018 zijn de onderhandelingen over het wetsvoorstel in de Raad en tussen de Raad en het Europees Parlement gestart. Vooruitlopend op deze wetgeving stelt de Europese Commissie medefinanciering uit het EU-budget ter beschikking door middel van subsidies. Het CBS heeft ingetekend op relevante subsidies en trof daarmee stapsgewijs een aantal voorbereidingen voor de toekomstige implementatie en uitvoering van onderdelen van de kaderverordening.

De verordening van de statistiek internationale handel in goederen (Intrastat) wijzigt door het FRIBS-wetgevingsvoorstel ingrijpend. De Europese statistische bureaus gaan microdata over de uitvoer naar EU-landen uitwisselen om een forse administratieve lastenreductie van de Intrastat-enquête te realiseren. De intentie is om deze microdata te gebruiken om de uitvoer uit de EU-landen te bepalen, zodat de primaire uitvraag van de invoer verminderd kan worden. Het CBS heeft in 2018, gefinancierd met een subsidie, voorbereidende werkzaamheden en een test uitgevoerd om deze uitwisseling van microdata met de 27 EU-landen mogelijk te maken. Vanzelfsprekend is daarbij de privacy van bedrijven gewaarborgd.

In 2018 is de kaderverordening Europese geïntegreerde landbouwstatistieken van kracht geworden.

De onderhandelingen tussen het Europees Parlement en de Raad over de verordening Europese statistieken betreffende personen en huishoudens zijn in 2018 voortgezet en hebben nog niet geleid tot een definitief compromis.

2.4 Aanvullende statistische diensten

In de wet staat dat de kosten voor het uitvoeren van de wettelijke taken van het CBS ten laste komen van de Rijksbegroting. In de praktijk betekent dit dat het CBS een meerjarenbijdrage krijgt van het ministerie van EZK. Deze bijdrage vormt het basisbudget voor het CBS. De werkzaamheden die uit dit basisbudget worden gefinancierd, vormen het basisprogramma van het CBS. Het basisprogramma bestaat uit twee delen: statistieken op grond van Europese wetgeving en aanvullende statistieken die van belang zijn voor praktijk, beleid en wetenschap. De Directeur-Generaal (DG) van het CBS stelt jaarlijks het basisprogramma vast.

Verreweg het grootste deel van het basisbudget is nodig om te voldoen aan Europese verplichtingen. Deze statistieken bestrijken uiteenlopende terreinen en ondersteunen niet alleen de ontwikkeling en monitoring van het beleid van de EU, maar beantwoorden ook nationale beleidsvragen. Het overige deel van het basisbudget zet het CBS in voor andere statistiekbehoeften. Criteria voor het opnemen van statistieken in het basisprogramma zijn:

- De statistieken moeten van groot maatschappelijk belang zijn en een breed gebruik kennen.
- De statistieken vormen een bouwsteen voor de data-infrastructuur van het CBS.
- Het zijn statistieken die vanwege de positie en mogelijkheden van het CBS bij voorkeur door het CBS samengesteld en gepubliceerd worden.

In de afgelopen jaren is het aantal niet-Europees verplichte statistieken in het basisprogramma fors gereduceerd als gevolg van taakstellingen. Ook was er weinig ruimte om in te spelen op nieuwe behoeften. Dit heeft tot gevolg dat het niet-Europees verplichte deel van het basisprogramma beperkt voorziet in de andere behoeften aan statistieken.

Uit een extern onderzoek onder meer dan zestig stakeholders bleek dat er grote tevredenheid is over de invulling van het basisprogramma. Maar er werden op diverse terreinen ook nieuwe statistiekbehoeften geformuleerd. Het basisbudget is niet toereikend om aan de totale vraag naar statistieken te voldoen. Gebruikers, veelal departementen, bekostigen daarom steeds vaker rechtstreeks de statistieken waar zij behoefte aan hebben. Dit betreft zowel grotere, meerjarige statistiekprogramma's als incidenteel onderzoek. Het CBS kan - mede door zijn kennis, databronnen en goede infrastructuur - deze statistieken aanbieden, tegen vergoeding van kosten. Het CBS maakt hierbij zoveel mogelijk meerjarige afspraken, om de continuïteit en samenhang van het statistiekprogramma te waarborgen en om hiaten in de tijdreeks te voorkomen. De resultaten van het aanvullend onderzoek worden gepubliceerd op de CBS-website en zijn daarmee voor iedereen toegankelijk.

In deze paragraaf volgt een aantal voorbeelden van het aanvullend onderzoek dat in 2018 is uitgevoerd.

In vervolg op de eerste meting in 2016 (met publicatie in 2017) werd een tweede meting van de **Sustainable Development Goals** uitgevoerd, bekostigd door het ministerie van BZ. Deze omvatten 17 duurzame door de VN voorgeschreven ontwikkelingsdoelen, die wereldwijd worden gezien als de

belangrijkste beleidsthema's voor de periode tot en met 2030. Dankzij een uitvoerige maatschappelijke consultatie van meer dan 30 organisaties (departementen, overheidsinstellingen, universiteiten en NGO's) is de rapportagedekking van de indicatoren in 2018 ten opzichte van 2017 fors verhoogd, namelijk van 33 naar 51 procent.

Op 16 mei 2018 verscheen de eerste Monitor Brede Welvaart. De monitor is gemaakt op verzoek van het kabinet als een vervolg op de aanbevelingen van de Tijdelijke Kamercommissie Breed Welvaartsbegrip (commissie Grashoff) uit 2016. De monitor en de kabinetsreactie daarop maakten deel uit van de stukken voor het Verantwoordingsdebat in de Tweede Kamer. In de monitor is beschreven hoe de welvaart in Nederland zich in de brede zin van het woord ontwikkelt. Het gaat daarbij zowel om de economische als de ecologische en sociaal-maatschappelijke aspecten van welvaart. In de Monitor Brede Welvaart wordt ook gekeken naar de druk die het streven naar welvaart mogelijk legt op volgende generaties in Nederland, of op andere landen. Daarnaast besteedt de monitor aandacht aan hoe de brede welvaart is verdeeld en wordt de brede welvaart beschreven voor zestien beleidsthema's. Per indicator zijn de meerjarige trend en de internationale positie bepaald.

Bekostigd door het ministerie van BZ is het **ontwikkelprogramma globalisering** uitgevoerd. Zo is het verschijnsel *carry-along trade* in kaart gebracht. Dat gaat over de verdienmodellen van Nederlandse exporteurs en de wijze waarop zij zich ontwikkelen, via export van eigen makelij en/of van andere producten. Ook is een *access-to-finance* indicator voor het Nederlandse MKB ontwikkeld en is een vooronderzoek gestart naar een uniforme aanpak, afbakening en typologie van Bijzondere Financiële Instellingen. Tot slot is in kaart gebracht welke groepen werkenden profiteren van de globalisering en wie er nadeel van ondervinden. Als onderdeel van dit programma bracht het CBS elk kwartaal een Internationaliseringsmonitor uit. De monitors belichten steeds één specifiek thema vanuit verschillende invalshoeken. De thema's voor 2018 betroffen:

- Geografische patronen;
- Winnaars/verliezers van globalisering;
- Financialisering;
- Nederland maakland versus handelsland.

Voor de reeks ***De Nederlandse Samenleving: Kwaliteit van Leven*** is, bekostigd door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), een statistische methode ontwikkeld om de trendbreuken in de tijdreeksen van ervaren geluk en ervaren tevredenheid te repareren. Voor de jaren 1997-2017 zijn gecorrigeerde tijdreeksen gepubliceerd. Ook maakte het CBS een vergelijking over de tijd van het concept welzijn mogelijk en is een begin gemaakt met een dynamische analyse waarin twee cohorten ouderen tussen 60 en 65 jaar zijn gevolgd en timing van pensionering in beeld is gebracht.

De **Veiligheidsmonitor** is een grootschalig tweejaarlijks onderzoek onder personen van 15 jaar en ouder, medegefinancierd door het ministerie van Justitie en Veiligheid (J&V). De resultaten van de Veiligheidsmonitor 2017 zijn op 1 maart 2018 verschenen. In 2018 is geen Veiligheidsmonitor uitgevoerd en deze periode is gebruikt om de uitvraag rond burgers die slachtoffer worden van digitale criminaliteit te verbeteren. Hiertoe heeft het CBS met de Nationale Politie in het najaar van 2018 een grootschalig pilotonderzoek uitgevoerd onder personen van twaalf jaar en ouder.

In 2018 heeft het CBS gefinancierd door de Emissieregistratie en in samenwerking met TNO een methode ontwikkeld om met verkeersprestaties (het aantal gereden kilometers) de **emissies van het**

wegverkeer te berekenen. Hierbij wordt het aantal gereden kilometers gekoppeld aan emissiefactoren om zo de totale luchtmissies van motorvoertuigen te berekenen.

Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (I&W), Rijkswaterstaat, het Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid en het CBS werkten in 2018 opnieuw samen bij het onderzoek **Onderweg in Nederland** (ODiN). Met dit onderzoek wordt het mobiliteitsgedrag van Nederlanders in kaart gebracht. De stadsregio Amsterdam en de metropoolregio Rotterdam Den Haag hebben van de mogelijkheid gebruik gemaakt het onderzoek lokaal uit te breiden.

De Nationaal Coördinator Groningen bekostigde de voortzetting van het onderzoek naar de **ontwikkeling van de woningmarkt rondom het Groningengasveld**. In beeld gebracht is in hoeverre de woningmarkt in het aardbevingsgebied zich anders ontwikkelt dan een vergelijkbaar gebied in de omgeving. In 2018 zijn tweemaal de halfjaarlijkse cijfers, inclusief kwaliteitsmarges, gepubliceerd.

De afgelopen jaren is in samenwerking met het ministerie van EZK **statistische informatie over het MKB** ontwikkeld en gepubliceerd op www.staatvanhetmkb.nl. In 2018 zijn de cijfers geactualiseerd en is een aantal nieuwe indicatoren toegevoegd die inzicht geven in de groeisnelheid van specifieke groepen bedrijven binnen het MKB. De uitkomsten vormden de basis voor de EZK-publicatie *Jaarbericht staat van het MKB 2018*.

Het CBS maakt verschillende economische statistieken op nationaal niveau. De statistieken internationale handel in goederen, internationale handel in diensten, R&D en innovatie, omzet en investeringen zijn bekostigd door het ministerie van EZK **geregionaliseerd**.

Bekostigd door de ministeries van EZK en I&W is gewerkt aan **de ontwikkeling van de natuurlijk kapitaalrekeningen (ecosysteemrekeningen)** voor Nederland. Dit project wordt uitgevoerd in samenwerking met de Universiteit Wageningen. In dit project worden gedetailleerde fysieke natuurlijk kapitaalrekeningen voor heel Nederland ontwikkeld en wordt geëxperimenteerd met monetaire natuurlijk kapitaalrekeningen conform de internationale richtlijnen van het *System of Environmental-Economic Accounting - Experimental Ecosystem Accounting* (SEEA-EEA). Dit experimentele rekeningenstelsel meet de bijdrage van de natuur (in de vorm van ecosysteemdiensten) aan de economie en het welzijn. In 2018 zijn de fysieke rekeningen (aanbod en gebruik van 13 ecosysteemdiensten zoals natuurrecreatie, fijnstof-afvang, koolstofopslag) en de thematische rekeningen voor koolstof en de conditie van ecosystemen afgerond. Voor 11 ecosysteemdiensten is met een aantal verschillende methoden van waardering geëxperimenteerd. Dit krijgt in 2019 een vervolg.

In 2018 is in samenwerking met het Kadaster verder onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van de **prijsindex commercieel vastgoed**. Uit het onderzoek bleek dat de kwaliteit van de index nog onvoldoende is om te publiceren, vooral door een lage dekking van grote transacties in de steden. Met behulp van een subsidie van Eurostat wordt onderzocht of de kwaliteit verbeterd kan worden. Ook is onderzoek verricht naar nieuwe prijsindexcijfers van nieuwbouwwoningen. Deze cijfers zijn in 2018 gepubliceerd.

In 2018 heeft het CBS het beheer van het **register van de Wet normering topinkomens (WNT)** overgenomen van het ministerie van BZK. Het WNT-register bevat relevante informatie over semipublieke organisaties die onder de WNT vallen. Voor het opstellen van de statistieken over de overheidsfinanciën bepaalt het CBS of een organisatie of bedrijf tot de overheid moet worden gerekend of door de overheid wordt gecontroleerd, bijvoorbeeld door financiering. Deze analyses

vertonen sterke overeenkomsten met de werkzaamheden die nodig zijn voor het opstellen van het WNT-register. Door deze analyses voor het WNT-register nu bij het CBS te beleggen wordt dubbel werk voorkomen.

Het CBS heeft in 2018 het onderzoek voor de **Leefstijlmonitor** voortgezet. De Leefstijlmonitor wordt bekostigd door diverse gebruikers en bevat gegevens op het gebied van leefstijl, zoals roken, alcohol- en drugsgebruik, bewegen en voeding.

Het CBS draagt bij aan **landsgrensoverschrijdende statistieken** en heeft daarbij binnen Europa steeds meer een leidende rol. Het ministerie van BZK financiert de productie van deze statistieken op structurele basis.

Mede door de decentralisatie van overheidstaken staan **regionale en stedelijke statistieken van overheidswege** sterk in de belangstelling. Het CBS speelt hierop in door nauw te overleggen met maatschappelijke actoren en (decentrale) overheden om de statistische informatievoorziening op dit gebied te bevorderen. Zo is in 2018 in Schagen een Urban Data Center gerealiseerd.

Medio 2018 is het CBS gestart met een meerjarige bijdrage aan het onderzoeksprogramma **arbeidsmarkt, zorg en welzijn (AZW)**. Deze samenwerking met het ministerie van VWS heeft als doel om onder andere de zorgsector van betrouwbare informatie te voorzien. Eind 2018 zijn de eerste tabellen met nieuwe cijfers over de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt binnen de sectoren zorg en welzijn, jeugdzorg en kinderopvang, gepubliceerd.

In het tweede kwartaal is de statistiek **migratiemotieven** gepubliceerd. De statistiek wordt gefinancierd door het ministerie van J&V en onderscheidt onder andere asiel-, arbeids-, gezins- en studiemigranten.

In november 2018 is in nauwe samenwerking met het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut het **jaarrapport integratie** gepubliceerd. Dit bestaat uit een monitordeel en twee verdiepende hoofdstukken.

In juni 2018 is de tweede publicatie verschenen over het **cohortonderzoek asielmigratie en integratie** van het CBS. Aanleiding voor dit onderzoek waren de omvangrijke instroom van asielmigranten in 2014, 2015 en 2016 en de gevolgen daarvan voor de Nederlandse samenleving. Dit statistische onderzoek werd bekostigd door diverse ministeries. De publicatie richt zich in het bijzonder op omvang, huishoudenssamenstelling, verblijfssituatie, gezinshereniging, huisvesting, sociaaleconomische positie (werk of uitkering), onderwijs en inburgering en criminaliteit.

Samen met het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), de Raad voor de Rechtspraak, het Openbaar Ministerie en de Nationale Politie beheerde het CBS in 2018 het **digitale platform Criminaliteit in beeld**. Het CBS heeft in 2018 een ontwerp gemaakt om dit platform uit te bouwen tot een overzichtelijke plek met kerncijfers en open data op het gebied van veiligheid en criminaliteit.

Het CBS heeft in 2017 en 2018, gefinancierd door het ministerie van BZK, het **WoonOnderzoek Nederland (WoON)** uitgevoerd. Met het WoON wordt statistische informatie verzameld over de huidige, vorige en gewenste huisvestingssituatie (woning en woonomgeving) van huishoudens en personen, inclusief de woonuitgaven.

Gefinancierd door het ministerie van BZK is de **bewonersenquête van de Energiemodule 2018** van het WoON uitgevoerd. De bewonersenquête gaat over het energiegedrag van huishoudens en hun mening over energiebesparende maatregelen in de woning.

Bekostigd door het ministerie van VWS en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten zijn in 2018 naast outputcijfers over **jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering** ook cijfers samengesteld over de resultaten van het jeugdhulpbeleid. Daarnaast zijn de cijfers beter toegankelijk gemaakt met een dashboard voor (onder anderen) gemeenteraadsleden. Hiermee kunnen gemeenten zichzelf vergelijken met andere gemeenten in hun jeugdregio en Nederland.

De **Monitor Langdurige Zorg**, gefinancierd door het ministerie van VWS, is in 2018 geactualiseerd en uitgebreid met nieuwe informatie uit databronnen gerelateerd aan de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de Wet langdurige zorg (Wlz). Hierdoor geeft de monitor een compleet beeld van de langdurige zorg bekostigd uit de Wlz, Wmo en Zorgverzekeringswet over de jaren 2015-2017.

Jaarlijks verricht het CBS gefinancierd door Dutch Hospital Data de berekening van de **Hospital Standardised Mortality Ratio's** voor de Nederlandse ziekenhuizen. Als uitbreiding hierop heeft het CBS in 2018 een berekeningsmodel gemaakt voor de heropnamen ratio, een andere kwaliteitsindicator voor ziekenhuizen. Hierbij wordt ook rekening gehouden met ziekenhuisoverstijgende heropnamen.

In 2017 heeft het CBS in samenwerking met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt van de Universiteit Maastricht het **Schoolverlatersonderzoek 2017** uitgevoerd. In het voorjaar van 2018 zijn de resultaten van dit onderzoek gepubliceerd.

In het vierde kwartaal van 2018 zijn de **onderwijsachterstandenindicatoren primair onderwijs** in productie genomen. Deze worden jaarlijks berekend. Vooral scholen en gemeenten gebruiken deze indicatoren.

In 2018 heeft het CBS, bekostigd door het ministerie van OCW, gewerkt aan een eerste **cultuurrekening**. De cijfers zijn begin 2019 gepubliceerd en geven een beeld van de impact van cultuurgerelateerde zaken op de economie volgens de methoden van de nationale rekeningen.

2.5 Gerealiseerde output

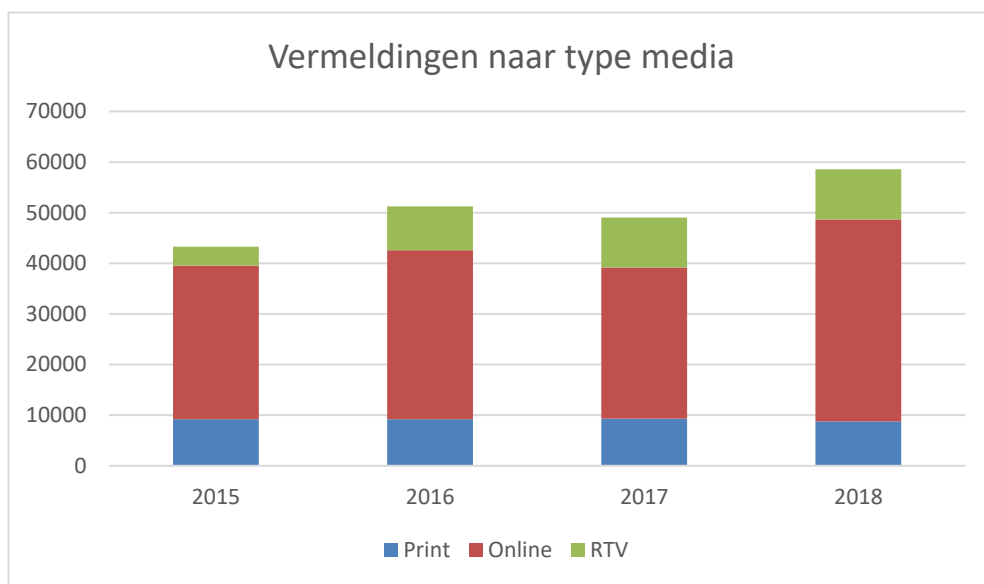
Output 2018									
Thema	aantal	StatLine-tabellen		Publicaties	Eurostat-leveringen	Microdata-bestanden	Inlichtingen (infoservice)**		
			waarvan nieuw	elektronisch*	data-bestanden		telefonisch	e-mail (incl. brieven en faxen)	Twitter**
Arbeid en sociale zekerheid	63	497	26	6	87	158	616	1130	
Bedrijven	62	197	10	1	33	68	304	449	
Bevolking	38	288	13	10	8	55	476	1026	
Bouwen en wonen	32	199	11	2	37	27	156	259	
Financiële en zakelijke diensten	4	24	6		14		9	60	
Gezondheid en welzijn	37	164	19	3	10	98	392	637	
Handel en horeca	33	48	6		16		88	195	
Industrie en energie	27	330	8	1	131	2	64	256	
Inkomen en bestedingen	47	98	21	5	9	118	195	568	
Internationale handel	28	148	4	9	51	3	128	252	
Landbouw	26	110	16	4	91	1	93	160	
Macro-economie	49	133	40	18	116		91	352	
Natuur en milieu	15	70	1	2	14		57	173	
Onderwijs	18	156	20	3	9	64	123	193	
Overheid en politiek	10	63	5	3			54	138	
Prijzen	32	112	2		90	8	2366	1506	
Veiligheid en recht	24	55	5	5	120	132	139	269	
Verkeer en vervoer	33	135	2	1	106	8	102	255	
Vrije tijd en cultuur	16	122	11	7	31	2	174	279	
Allochtonen							116	109	
Caribisch Nederland		78	6	1					
Conjunctuur									
Emancipatie									
Europese Unie							47	147	
Globalisering									
Historische reeksen		0	0						
Levensloop									
Nederland regionaal		39	4				197	443	
Ondernemingsklimaat									
Vergrijzing									
Volkstelling		37	0						
Overige	2	591	8	117	1	236	1122	1018	508
Totaal	596	3694	244	198	974	980	7109	9874	508

* Vanaf 2016 zijn alle publicaties volledig elektronisch uitgegeven. Het CBS voert sindsdien het beleid dat alleen de zogenoemde etalageboekjes zoals Trends in Nederland op papier verschijnen en bepaalde maatwerkpublicaties die volledig extern gefinancierd worden.

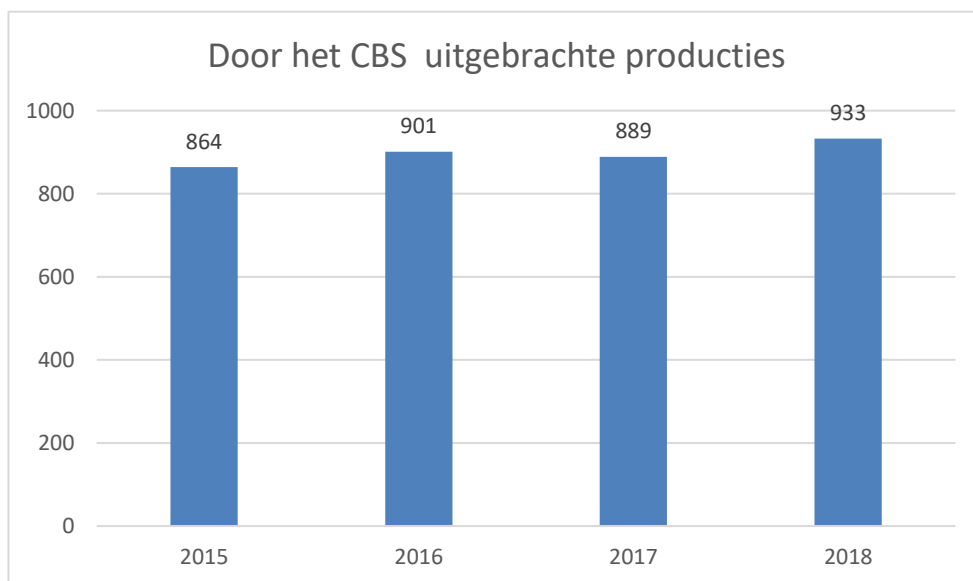
** Tweets worden niet uitgesplitst naar onderwerp.

2.6 Communicatie

Om de waarde van het CBS voor de samenleving te vergroten, is de samenwerking met nieuwsorganisaties in 2018 geïntensiveerd. Met een aantal publieke en commerciële omroepen zoals WNL, RTL en NOS is gewerkt aan actualiteiten- of nieuwsprogramma's rondom CBS-statistieken. Voorbeelden hiervan zijn WNL Stand van Nederland, WNL op Zaterdag (radio), RTL Nieuws en RTL Z, Nieuwsuur, EenVandaag (tv en radio) en Brandpunt+. Ook de samenwerking met dagbladen is geïntensiveerd. Niet eerder zijn zoveel artikelen, reportages en nieuwsitems gemaakt op basis van CBS-cijfers in de Nederlandse gedrukte media, op radio, tv en in online media. Het bereik van de CBS-nieuwsberichten, gemeten als vermeldingen in de media, is in 2018 met 16 procent toegenomen.

Figuur 2.1: Aantal vermeldingen van het CBS naar type media (2015-2018)

Figuur 2.2: Aantal door het CBS uitgebrachte producties (2015-2018)

Het CBS heeft het publiek en specifieke doelgroepen in 2018 ook vaker rechtstreeks geïnformeerd, onder meer via de eigen onlinekanalen. Het bereik van het CBS op sociale media als Instagram, LinkedIn en YouTube groeit substantieel. CBS-video's werden in 2018 gemiddeld door circa 3.000 gebruikers per keer bekeken en kregen ruim een half miljoen views in totaal. De video's worden ook vaker overgenomen door andere media waardoor het effectieve bereik veel hoger is. De output en daarmee de productie-efficiëntie is vergroot. Op Twitter heeft het CBS een voor publieke organisaties groot bereik dat in 2018 gestabiliseerd is.

In 2018 zijn enkele grotere **samenhangende en fenomeen-gerichte producties** gerealiseerd. De Monitor Brede Welvaart was qua bereik in de media en bij het publiek de meest succesvolle publicatie van 2018. Ook de bredere studies over armoede en welvaart in Nederland, de nieuwe Landelijke Jeugdmonitor en het nieuwe dashboard over de arbeidsmarkt werden in 2018 veel geciteerd in de media.

Het CBS biedt steeds vaker specifieke **dashboards en visualisaties** aan waarmee het publiek continu de laatste informatie over een breed thema kan raadplegen. Zo werd in voorgaande jaren een visualisatie gemaakt van de huizenmarkt in Nederland met onder meer de gemiddelde verkoopprijzen per gemeente. In 2018 is deze visualisatie uitgebreid met verschillende woningmarktindicatoren, zoals de ontwikkeling van woningprijzen en verkoopprijzen per gemeenten. Daarnaast zijn visualisaties gemaakt van regionale omzetgegevens, het prijzendashboard, de monitor koopwoningmarkt en de Brexit-monitor.

3. Innovatie en efficiëntie

Het CBS onderzocht ook in 2018 actief de mogelijkheden die nieuwe technologie, datastromen en analysetechnieken bieden, onder ander op het gebied van big data- en internetbronnen en de toepassing van data science-technieken. Doelen daarbij zijn:

- Het verbeteren van de kwaliteit van bestaande statistieken, zoals het verminderen van bijstellingen;
- Het uitbreiden van bestaande statistieken met bijvoorbeeld meer details;
- Het ontwikkelen van geheel nieuwe statistische producten;
- Het verhogen van de efficiëntie;
- Het waar mogelijk verlagen van de regeldruk.

De accentverschuivingen bij het verzamelen van data zetten door in 2018. Er is bijvoorbeeld minder behoefte aan duurdere waarnemvormen als telefonisch en face-to-face interviewen. Internetvragenlijsten zijn het alternatief. De respons op enquêtes blijft onder druk staan, mede door de grotere maatschappelijke gevoeligheid voor privacy. Dankzij nieuwe benaderstrategieën met een doelgroepgerichte aanpak, lukt het met moeite om het kwaliteitsniveau vast te houden. Omdat de respons onder druk staat, wordt secundaire waarneming, zoals het gebruik van big data, steeds belangrijker. Primaire waarneming blijft van belang bij moeilijk benaderbare doelgroepen en bij thema's waar secundaire waarneming beperkt gegevens kan leveren.

Met het grootschalige meerjarenprogramma Phoenix+ realiseert het CBS een **nieuw dataverzamelingsproces** dat effectief en tegen zo laag mogelijke kosten primaire en secundaire waarneming uitvoert. Als het programma eind 2020 is afgerond, bespaart dit structureel 15 vte, is het proces van dataverzameling sneller, is de bedrijfscontinuïteit van dataverzameling beter geborgd en zijn enquêtes flexibeler en gebruiksvriendelijker voor de deelnemers. Eind 2018 is ruim 70 procent van de beoogde functionaliteit opgeleverd en is de waarneming van 38 van de in totaal 121¹ statistische onderzoeken in het nieuwe proces ingeregeld.

Het programma Innovatie Prijswaarneming CPI (IPC) is in 2018 afgerond. Hiermee is de **prijswaarneming voor de consumentenprijsindex** sterk gemoderniseerd en kon het aantal winkelbezoeken voor de prijswaarneming in de periode 2015-2018 stapsgewijs worden teruggebracht van ruim 1900 naar ruim 400 bezoeken. De afname van de winkelwaarneming leverde een structurele besparing op van circa 7 vte. De vernieuwing is gerealiseerd door te ontwikkelen op meerdere terreinen: er zijn bijvoorbeeld nieuwe webscrapers gebouwd volgens een geüniformeerde werkwijze, er zijn generieke methoden voor de verwerking van big data ontwikkeld en handige tools ingezet voor de handmatige prijswaarneming.

Om bestaande statistieken te verbeteren en versnellen is onderzoek gedaan naar mogelijkheden van data science-technieken en big data- en internetbronnen. Er zijn nowcasting-technieken ontwikkeld waarbij hiaten in actuele gegevens worden aangevuld. Ook is gewerkt aan de optimale inzet van de huidige informatiesystemen om de economische groei van dienstverlening zo nauwkeurig mogelijk te meten in een vroeg stadium.

Onderzocht is of de inzet van data science-technieken en big data-bronnen kan bijdragen aan het verbeteren van de eerste meting van de groei van de economie (de zogenoemde flashraming). Zo is

¹ Het exacte aantal wijzigt regelmatig, omdat er nieuwe onderzoeken bijkomen en ook onderzoeken verdwijnen, zoals wanneer een secundaire bron ingezet kan worden.

met behulp van data uit het Informatie- en Veiligheidssysteem (IVS) van Rijkswaterstaat een model gemaakt waarmee de ontwikkeling van de productie en de toegevoegde waarde van de binnenvaart wordt geraamd. De resultaten zijn veelbelovend en worden vooralsnog als referentiewaarde gebruikt naast de cijfers op basis van de traditionele omzet- en prijzenstatistieken.

Het tweede deel van het *ESSnet Big Data: Workpackage Automatic Identification System (AIS)* is succesvol afgerond. AIS is een signaal dat schepen uitzenden en dat informatie geeft over de locatie en de reis van het schip. In deze *workpackage* is onder meer onderzoek gedaan naar mogelijkheden om bestaande statistieken te verbeteren op basis van AIS-gegevens en om nieuwe statistieken te ontwikkelen op basis van deze bron. De resultaten zijn veelbelovend voor bijvoorbeeld de binnenvaart-, zeevaart- en emissiestatistieken. In november 2018 is een nieuwe *ESSnet workpackage* gestart met als doel om AIS daadwerkelijk te implementeren in bestaande statistieken. De implementatie van AIS in het binnenvaartproces is daar onderdeel van geworden. AIS zal voor de binnenvaart ingezet worden om lacunes in de huidige waarneming te vullen.

In de afgelopen jaren is de enquêtering van het MKB voor een groot deel van de kwartaalstatistieken vervangen door informatie uit btw-registraties. Dit heeft geleid tot minder regeldruk en een efficiënter verwerkingsproces. In 2018 is voor onder meer de transportsector gebruik gemaakt van btw-data, zodat de primaire waarneming kon vervallen.

Om informatie uit verschillende datasets te combineren wordt sinds 2017 gewerkt aan de ontwikkeling van een zogenoemd **Datameer**. Dat is een platform waar data die zich niet noodzakelijk in dezelfde database bevinden met elkaar verbonden kunnen worden en eenvoudig toegankelijk worden gemaakt voor in- en extern gebruik. In 2018 is de voorgenomen minimale variant van het Datameer gerealiseerd. Het is nu mogelijk om met behulp van een zeer geavanceerd metadatabeheersysteem (ook associatief) te zoeken op variabelen, classificaties, codes en datasetdesigns.

Methodologische vernieuwing, meestal ondersteund door nieuwe statistische software, is gerealiseerd bij diverse onderwerpen. Dit betreft onderzoek naar onwaarschijnlijke gegevens, toegepast in de statistiek internationale handel in goederen (zogenoemd gaafmaken met zachte controleregels); onderzoek naar het koppelen van bestanden zonder unieke koppelsleutel (zogenoemd probabilistisch koppelen, toegepast in big data-onderzoek), onderzoek naar onzekerheden in de output als ontbrekende gegevens geschat worden, toegepast bij de analyse van natuurstatistiek; en onderzoek naar het bepalen van het effect van classificatiefouten op vertekening en marges van output, toegepast bij de consumptie via webshops.

Bij **microdataservices** is een aanzienlijke efficiëntiewinst gerealiseerd. In vier jaar tijd is de dienstverlening verdubbeld, het kwaliteitsniveau verhoogd, de klanttevredenheid vergroot en is het aantal beschikbare bestanden verdrievoudigd. Dit is gerealiseerd met een personele groei van minder dan 15 procent.

Om in de EU **geodata** te harmoniseren (kaderrichtlijn *Infrastructure for Spatial Information in Europe* (INSPIRE)) en vanwege de toenemende behoefte om tabeldata te koppelen aan geografie, ontwikkelt het CBS samen met Publieke Dienstverlening Op de Kaart (PDOK) een *Table Joining Service* (TJS). Deze TJS is een innovatieve online dienst, gebaseerd op open data, die de koppeling van de statistische data met een geografische visualisatie mogelijk maakt. Hierdoor kunnen de cijfers van het CBS eenvoudig verwerkt worden in diverse (externe) applicaties met een kaart.

Om te voorzien in de behoefte aan nieuwe statistische informatie over het netwerk van de Nederlandse economie is verder gewerkt aan een microbestand dat het netwerk van de Nederlandse economie beschrijft en de relaties toont tussen consumenten, bedrijven, werkgevers, werknemers en andere partijen in de economie. In 2018 is de methode hiervoor uitgewerkt en is software ontwikkeld om het bestand op te bouwen op basis van verschillende databronnen.

In het innovatieprogramma zijn **big data een CBS-breed strategisch thema**. In het CBDS werken data scientists van het CBS samen met promovendi, studenten en deskundigen van diverse nationale en internationale instellingen aan nieuwe producten, het ontginnen van nieuwe databronnen en onderzoek. Inmiddels zijn 45 partners bij het CBDS aangesloten. Het CBDS verzorgt ook opleidingen. Binnen het CBDS zijn 15 stages afgerond, er zijn 6 PhD's aan het centrum verbonden en verschillende detacheringen vanuit andere overheidsorganisaties en uitwisselingen met buitenlandse statistiekbureaus. Hiermee heeft het CBDS een duidelijke werkplaatsfunctie voor de inzet van big data in officiële statistiek. Denk onder meer aan het verder ontwikkelen en toepassen van methoden als textmining, webscraping en machine learning. Om de ervaringen te delen en van partners te leren is in oktober 2018 de internationale conferentie *Methods for big data in official statistics* georganiseerd. In Europees verband treedt het CBS op als coördinator van het *ESSnet Big Data*, een door de EU gefinancierd project waarin bijna alle Europese statistiekbureaus participeren.

In 2018 kreeg het CBS toegang tot 6 big data bronnen, veelal uit de private sector, onder meer over kijkcijfers en vacatures.

In 2018 zijn 12 bètaproducten gepubliceerd op de innovatiepagina van de CBS-website www.cbs.nl/innovatie, waarbij feedback gegeven kan worden. De publicaties geven inzicht in de haalbaarheid van de producten en spelen in op de informatiebehoefte van een groeiend aantal gebruikers. De site had zo'n 40.000 unieke bezoekers in 2018 en veel vermeldingen in landelijke media. Het CBS heeft in 2018 op de innovatiepagina bijvoorbeeld gepubliceerd over het classificeren van beroepen in online vacatures. Dit is het resultaat van een onderzoek dat in 2017 is gestart naar de mogelijkheden om CBS-cijfers over vacatures op basis van big data uit te splitsen naar meer achtergrondkenmerken.

Het CBS diende een voorstel in bij de Europese Ruimtevaartorganisatie om samen met diverse partners de mogelijkheden te verkennen om **Sustainable Development Goals** te monitoren met satellietobservaties. Dit voorstel is niet gehonoreerd.

Om de grip op de werkprocessen binnen het CBS te verbeteren en de efficiëntie te vergroten zijn in 2018 Lean Six Sigma-projecten uitgevoerd. De toepassing van Lean Operational Management (LOM) is in het verslagjaar uitgebreid. Eind 2018 werd LOM toegepast door bijna 90 procent van de medewerkers. In lijn met de doelstelling heeft de introductie van LOM geresulteerd in een efficiëntere en effectievere samenwerking tussen medewerkers. Het toepassen van Scrum bij informatietechnologie-ontwikkelprojecten heeft in 2018 geleid tot meer focus en een betere aansluiting tussen business en IT, met meer bruikbare resultaten tot gevolg. In 2018 is een CBS-brede Agile-transitie in gang gezet om beter op veranderingen in te spelen.

In 2018 heeft het CBS bijgedragen aan de verdere ontwikkeling van het open data gebruik in Nederland. Op verzoek van de ministeries van BZK en EZK is door het CBS in samenwerking met het Kadaster, VNG en het Kennis- en exploitatiecentrum Officiële Overheidspublicaties (KOOP) gewerkt aan het vergroten van de vindbaarheid en herbruikbaarheid van open data. Hiervoor zijn onder andere data stories ontwikkeld, waarin aan de hand van data verhalen verteld

worden. Ook zijn data in samenhang gegroepeerd en zijn referentiedatasets beschikbaar gekomen. Referentiedatasets zijn essentieel voor het bevorderen van het gebruik van data van de overheid en fungeren als zogenoemde ankerpunten.

De communicatie en informatie-consumptie in de samenleving verandert snel. De toekomst van de verspreiding van statistische informatie ligt in de directe dialoog met eindgebruikers, of dat nu beleidsmakers, academici of journalisten zijn of het algemene publiek. Het persoonlijke mobiele scherm, de smartphone of tablet, staat centraal. Daar komt nu razendsnel een nieuwe technologie beschikbaar zoals Google Assistant, Apple Siri, Amazon Echo, en Microsoft Cortana: de geautomatiseerde dialoog in natuurlijke spraak tussen eindgebruiker en informatie-aanbieder. Het innovatieprogramma **Information Dialogue** heeft tot doel antwoorden te geven op vragen van eindgebruikers die op zoek zijn naar feitelijke informatie en statistiek, waar en wanneer zij die vragen ook stellen. Het programma heeft twee sporen. Het eerste spoor is de ontsluiting van bestaande open data voor dit soort vragen via een chatbot-applicatie waarmee gebruikers een gesproken of geschreven dialoog met het CBS kunnen aangaan. Het tweede spoor heeft tot doel om antwoorden te genereren op vragen waarop de bestaande open data geen antwoord bieden. Daartoe moet het systeem automatisch zoekalgoritmes kunnen maken (*automated queries*) die de onderliggende data van het CBS doorzoeken en analyseren. Voor deze technologie is *artificial intelligence* en *machine learning* onontbeerlijk. Daarbij moet het systeem ook automatisch en onmiddellijk de antwoorden zodanig beveiligen dat de privacy van verstrekkers van data aan het CBS te allen tijde gegarandeerd is (*confidentiality on the fly*). In 2018 is een begin gemaakt met het ontwerp van het project. Ook is aansluiting gezocht met partners in de internationale statistiekwereld. In 2018 is een eerste alfaversie van een chatbot gerealiseerd die vragen beantwoordt op basis van CBS-open data. De eerste testversie wordt in 2019 als een operationele bèta-versie aan het publiek ter beschikking gesteld.

4. Bedrijfsvoering

4.1 Personeel

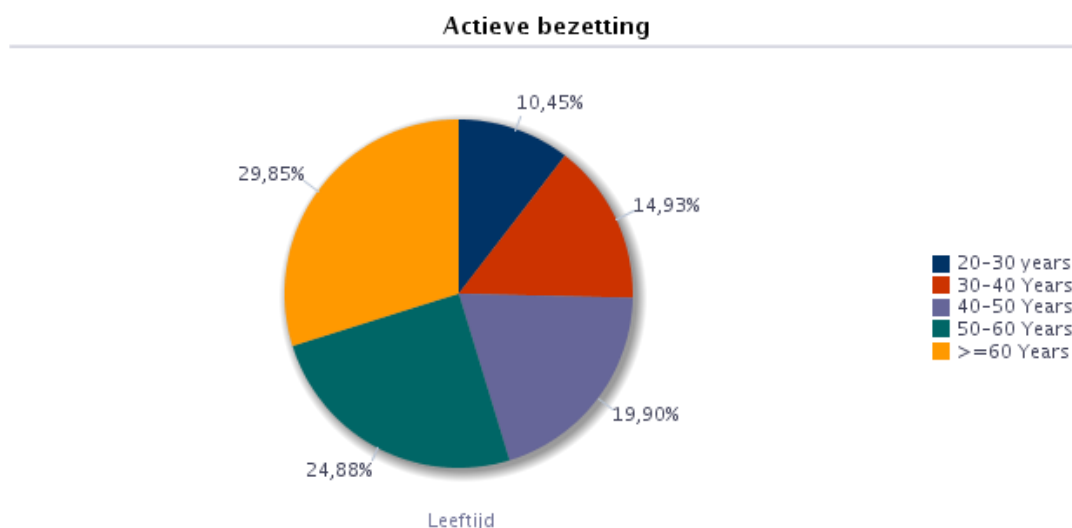
Het personeel in cijfers

Eind 2018 waren 1.962 medewerkers in dienst van het CBS. De gemiddelde operationele bezetting is gedaald van 1.816 vte in 2017 naar 1.776 in 2018. De bezetting per hoofddirectie staat in tabel 4.1. De bezetting is net als in voorgaande jaren gedaald door de bezuinigingen van kabinet Rutte I en het Lenteakkoord. Daar staat tegenover dat de bezetting toenam door de toename van aanvullende statistische diensten, het omzetten van inhuur voor (met name IT-werkzaamheden) naar aanstellingen bij het CBS en doordat het CBS medewerkers wierf om aankomende pensioneringen op te vangen. In veel gevallen ging het bij nieuwe aanstellingen om tijdelijke aanstellingen.

EBN Economie, bedrijven en nationale rekeningen	485
SER Sociale en ruimtelijke statistieken	530
DVZ Dataverzameling	234
BIM Bedrijfsvoering, IT en Methodologie	400
CCN CBS Communicatie en Nieuws	74
Overige	53
	1.776

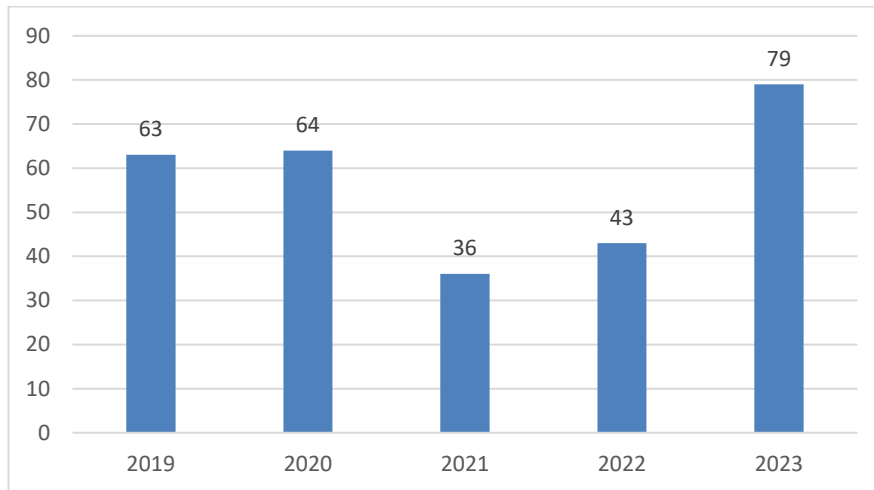
Tabel 4.1: Bezetting (vte) in 2018 per hoofddirectie

De **gemiddelde leeftijd** van de CBS'er eind 2018 is 50,2 jaar. Eind 2018 was 54,7 procent van de medewerkers 50 jaar of ouder (zie figuur 4.1). In het verslagjaar 2017 lag dit aandeel op 59,4 procent.

Figuur 4.1: CBS bezetting 2018 naar leeftijdscategorie (percentages)

Eind 2018 was de prognose dat in de jaren 2019-2023 285 medewerkers het CBS verlaten omdat zij de **AOW-gerechtigde leeftijd** bereiken (zie figuur 4.2).

Figuur 4.2: Verwachte uitstroom aantal CBS-medewerkers door pensionering (2019-2023)

Met deze uitstroom vult het CBS deels de opgelegde bezuinigingen in. Een ander deel van de uitstroom wordt vervangen. Het CBS speelt hierop in door tijdig en herkenbaar op de **arbeidsmarkt** aanwezig te zijn, onder meer met een actief stagebeleid, een nieuw trainee-programma en intensieve contacten met universiteiten en hogescholen.

Arbeidsomstandigheden

Het CBS hecht grote waarde aan goede arbeidsomstandigheden voor de medewerkers. Het streeft naar vitale en gezonde medewerkers, die nu en in de toekomst duurzaam inzetbaar zijn. Zo werd in de Week van de Vitaliteit met lezingen en workshops aandacht besteed aan het verbeteren en onderhouden van vitaliteit. Ook konden medewerkers een korte *health check* laten uitvoeren, waarbij glucose, bloeddruk en BMI werden gemeten.

Samen met de Arbo-commissie zijn de rollen van de verschillende hulpverleners op het gebied van sociale ondersteuning (vertrouwenspersoon, bedrijfsmaatschappelijk werk en de ombudsfunctionaris) onder de loep genomen en bij de medewerkers onder de aandacht gebracht. De rol en het profiel van de preventiemedewerker zijn samen met de Arbo-commissie opnieuw vormgegeven. Dat heeft geleid tot het opnieuw aanstellen van een preventiemedewerker per vestiging.

In 2018 bracht de Inspectie SZW een bezoek aan het CBS in het kader van een landelijke aanpak van psychosociale arbeidsbelasting door discriminatie op de werkvloer. Om hier aandacht voor te genereren en discriminatie te bestrijden is een e-learningmodule ontwikkeld voor alle managers.

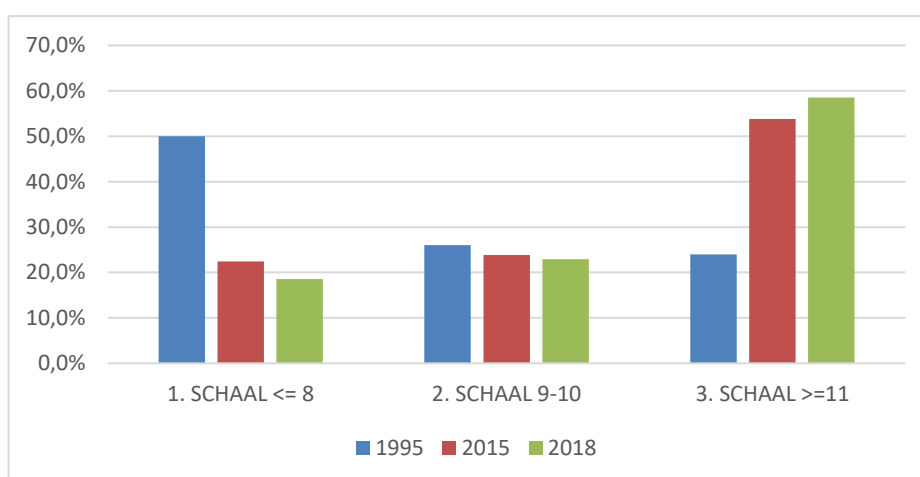
De daling van ziekteverzuim zette in 2018 niet door. In 2018 bedroeg het **ziekteverzuim 5,1** procent, in 2017 was dit 4,1 procent. De zogenoemde Verbaannorm² bedraagt voor het CBS 4,42 procent. Met name het langdurig ziekteverzuim is toegenomen. Na een eerste analyse zijn geen conclusies te trekken over specifieke groepen of omgevingen. Het CBS onderzoekt dit nader in samenwerking met de Arbodienst.

² De Verbaannorm geeft een indicatie van het verzuimniveau dat te realiseren is uitgaande van de populatie werknemers binnen de organisatie, afgezet tegen het ingeschatte, haalbare verzuim in Nederland.

De DG hecht grote waarde aan constructief overleg met de **ondernemingsraad**. In april 2018 is de samenstelling van de ondernemingsraad na verkiezingen iets gewijzigd: minder OR-leden en nieuwe gezichten. Dat was niet van invloed op de overlegstructuur. In 2018 zijn in formeel en informeel overleg onder meer de volgende onderwerpen aan de orde gekomen in de ondernemingsraad en het Georganiseerd Overleg met de vakbonden: de tijdelijke werkorganisatie bij de hoofddirectie Dataverzameling, het eigenrisicodragerschap van het CBS voor de Ziektewet, en de onregelmatigheidstoeslag bij het enquêtecors. Er waren in 2018 geen reorganisaties. Wel zijn de reorganisaties bij de hoofddirecties CBS communicatie en nieuws en Bedrijfsvoering, IT en methodologie geëvalueerd.

Personele ontwikkeling

De toename van het aandeel hoger opgeleid personeel zet door als gevolg van de toename van de complexiteit en automatisering van de statistische processen. Eind 2018 was 81,4 procent van de medewerkers werkzaam in functieschaal 9 of hoger (hbo+). In 1995 lag dit percentage nog op 50 procent (zie figuur 4.3).

Figuur 4.3: CBS-medewerkers (%) naar functieniveau in 1995, 2015 en 2018

Het CBS is continu in beweging en werkt steeds efficiënter. Dat stelt hoge eisen aan de medewerkers. Het CBS spant zich in om de organisatie wendbaar in te richten en voldoende professionele en gemotiveerde medewerkers te werven en behouden. Het stimuleren van ontwikkeling en groei staat centraal in vier thema's:

- Vergroot de leiderschapsvaardigheden en het ondernemerschap van **management**
Managers hebben een belangrijke rol in de realisatie van de strategie van het CBS. In 2017 is een nieuw managementprofiel voor het CBS vastgesteld met focus op *Koers bepalen, Zorgdragen voor de uitvoering en Uitdagen, ontwikkelen & inspireren*. Naar aanleiding van een eerste management-review is in 2018 nieuw management development-beleid vastgesteld voor de ontwikkeling van leidinggevendenden. Hiervoor is CBS-breed intervisie voor managers ingevoerd en is een module over teameffectiviteit, -dynamieken en -ontwikkeling geïntroduceerd.
- Verbeter de **kwaliteit en prestaties van medewerkers** met meer feedback, dialoog en sturing op performance
In 2018 is de in 2017 geïntroduceerde gesprekscyclus tussen managers en medewerkers geëvalueerd. In een veranderende organisatie is een goede dialoog over de bijdrage van een

medewerker aan de geformuleerde doelstellingen blijvend van belang. Daarbij worden medewerkers uitgenodigd om de regie te nemen over hun eigen loopbaan en ontwikkeling. In 2018 zijn enkele themaweken georganiseerd over duurzame inzetbaarheid, met onder andere workshops over parttime werken en sollicitatie en -loopbaangesprekken en de uitnodiging om bij andere afdelingen te kijken.

- Positioneer CBS zichtbaar als aantrekkelijke **werkgever** om de juiste mensen aan te trekken en te behouden
De arbeidsmarkt wordt steeds krappere, vooral in het IT-domein. Het CBS speelt hier op meerdere fronten op in. In 2018 is het recruitmentproces geprofessionaliseerd met een extra IT-recruiter en een nieuw *applicant tracking system*. In 2018 zijn wederom nieuwe mensen bij het CBS gestart, onder andere CBS-vaktrainees. Met het vaktraineeship positioneert het CBS zich op de arbeidsmarkt als een werkgever waar het leuk is om te werken en waar medewerkers zich kunnen ontwikkelen.
- Stimuleer **loopbaanontwikkeling**, onder meer door mobiliteit
In 2018 is de CBS Academy gestart. Hiermee worden interne curricula gestroomlijnd en het opleidingsaanbod vergroot. Het CBS heeft de wettelijke taak om de statistiekvoorziening te bevorderen. Dit doet het CBS efficiënt door kennis en kunde op het gebied van statistiek te delen, onder andere in trainingen voor statistische afdelingen van andere (overheids)organisaties. Zo is in september een groep Rijkstrainees gestart met een leer-werk-traineeship in het Rijks Data Science programma, waarbij de CBS Academy expertise en begeleiding beschikbaar stelt. Ook is in 2018 een digitaal opleidingsplatform voor CBS'ers geïntroduceerd waarmee zij zich kunnen oriënteren op een training, cursus of ontwikkelvraag. Met het CIBG, een uitvoeringsorganisatie van het ministerie van VWS, is een samenwerkingsrelatie aangegaan waarbij medewerkers over en weer worden uitgeleend. Zo worden pieken en dalen in het werkaanbod snel en adequaat opgevangen en kunnen medewerkers zich verder en breder ontwikkelen. In 2018 zijn vier medewerkers van het CBS gedetacheerd om werkzaamheden bij de donorregistratie en de BIG (Beroepen in de Individuele Gezondheidszorg)-registratie uit te voeren.

4.2 Maatschappelijk verantwoorde bedrijfsvoering

Het CBS richt zich bij **maatschappelijk verantwoorde bedrijfsvoering** vooral op duurzaamheid. Zo worden de kantoren duurzaam verwarmd en gekoeld. Het kantoor in Den Haag wordt volledig verwarmd door een warmte-koudeopslag (WKO). In Heerlen wordt het kantoor ongeveer voor 50 procent duurzaam verwarmd en gekoeld door mijnwater. Evenals in vorige jaren is de CO₂-uitstoot door het aardgasverbruik volledig gecompenseerd met internationale Gold Standard-certificaten.

Energie is een belangrijk onderdeel binnen de maatschappelijk verantwoorde bedrijfsvoering. Om die reden heeft het CBS het afgelopen jaar een energiebesparingsonderzoek laten uitvoeren. In 2018 is een aantal nieuwe facilitaire contracten aanbesteed waarbij duurzaamheid een onderdeel van de uitvraag is.

Het CBS heeft de ambitie om het afvalbeleid nog meer te vergroenen en zichtbaar te maken op de werkplekken. Al het afval wordt gescheiden voordat dit het gebouw verlaat.

In het contract met de koffieleverancier is een bijdrage aan de Made Blue Foundation opgenomen. Deze foundation zorgt ervoor dat voor iedere liter water die de koffiemachine verbruikt een liter schoon drinkwater beschikbaar komt voor mensen die tot nu toe geen toegang hadden tot schoon drinkwater. Het afgelopen jaar hebben CBS'ers en bezoekers 194.177 liter water verbruikt met de 39 koffieautomaten in beide vestigingen. Concreet geeft het CBS hiermee 19 kinderen 10 jaar lang toegang tot schoon drinkwater.

4.3 Informatiebeveiliging, kwaliteitszorg en gedragscodes

Informatiebeveiliging

Het CBS beschikt over een grote hoeveelheid vertrouwelijke gegevens. De beveiliging van die gegevens is van groot belang. Mensen, bedrijven en instellingen die hun gegevens aan het CBS ter beschikking stellen, moeten erop kunnen rekenen dat die informatie vertrouwelijk blijft. In de CBS-wet staat dat de gegevens die het CBS verzamelt uitsluitend gebruikt mogen worden voor statistische doeleinden. Het CBS heeft uitstekende technische en organisatorische voorzieningen om de gegevens te beveiligen. Verder stelt het CBS hoge eisen aan de kwaliteit van de informatiebeveiliging. Het CBS voldoet daarmee aantoonbaar aan de BIR. De BIR is een normenkader, gebaseerd op ISO-normen 27001 en 27002, met maatregelen voor alle onderdelen van de bedrijfsvoering die relevant zijn voor de informatiebeveiliging. Het CBS is in 2018 wederom ISO 27001 gecertificeerd. De normen van ISO 27002 worden getoetst in de jaarlijkse privacy-audits. Vanaf 2018 is het CBS aantoonbaar *privacy proof*. Dit houdt ook in dat het CBS volledig voldoet aan de nieuwe Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) die in mei 2018 van kracht is geworden. De privacy-normen die voortvloeien uit de AVG verwijzen voor een aanzienlijk deel naar de ISO 27001-normen. Privacy-audits en audits over informatiebeveiliging overlappen elkaar dus. In 2018 is een voorstel uitgewerkt voor een geïntegreerd proces voor de *privacy proof*-certificering en een externe certificering op informatiebeveiliging.

Kwaliteitszorg

Het CBS heeft kwaliteitsmanagement op basis van de ISO-norm 9001 geïntroduceerd om zijn producten, processen en diensten te verbeteren en nog beter in de behoeften en verwachtingen van de maatschappij, klanten en andere belanghebbenden te voorzien. Het doel om in 2019 op CBS-niveau ISO 9001 gecertificeerd te zijn, is al in 2018 behaald. Daarmee laat het CBS zien dat het kwaliteitsmanagement van groot belang acht en komt het bovendien tegemoet aan een van de uitkomsten van de *peer review* uit 2015 in het kader van de Praktijkcode voor Europese Statistieken (*Code of Practice*). Deze luidt: *'Statistics Netherlands should take measures to embed more deeply its quality management throughout the organisation and consider also the adoption of recognised industry certification systems.'* De certificering van processen is de bevestiging dat binnen het CBS actief gebruik wordt gemaakt van de *plan-do-check-act*-cyclus (een standaardcyclus in kwaliteitsmanagement), dat met beheersmaatregelen voldoende wordt geanticipeerd op risico's en dat er structureel aandacht is voor continu verbeteren.

Gedragscodes

Het CBS voldoet aan de eerdergenoemde Praktijkcode voor Europese statistieken. In de CBS-gedragscode staat hoe de principes onpartijdigheid, betrouwbaarheid, relevantie, efficiëntie, statistische geheimhouding en transparantie van belang zijn voor de maatschappij als geheel, voor de gebruikers van statistieken, voor de partijen die informatie aan het CBS verstrekken die de basis voor statistieken vormt en voor de CBS-medewerkers zelf.

Conform het bestuursreglement van het CBS is het integriteitsbeleid vastgelegd in een Integriteitscode. Het CBS bevordert dat medewerkers zonder gevaar voor hun rechtspositie kunnen rapporteren over vermeende onregelmatigheid of schending van gedragscodes en wet- en regelgeving. Ook beschikt het CBS over een externe en een interne klachtenregeling. Hier is in 2018 als volgt gebruik van gemaakt:

- In 2018 heeft het CBS 66 externe klachten ontvangen. Deze klachten zijn, veelal informeel, allemaal naar tevredenheid van de klager opgelost en geen van deze klachten heeft geleid tot een vervolklacht bij de Nationale Ombudsman. Het CBS heeft drie klachten die rechtstreeks bij de Nationale Ombudsman zijn binnengekomen afgehandeld. Dit betroffen geen vervolklachten.
- Het grootste deel van de bezwaren die het CBS ontvangt, heeft betrekking op de uitoefening de wettelijke handhavingsbevoegdheden van het CBS. In 2018 zijn vijf bezwaren ongegrond verklaard die in 2017 waren ingediend en zijn 45 nieuwe bezwaren ingediend. Twaalf van deze nieuwe bezwaren zijn informeel afgehandeld, waarna het bezwaar schriftelijk is ingetrokken. Van de resterende 33 bezwaren zijn er 19 niet-ontvankelijk of ongegrond verklaard. De overige 14 bezwaren worden in 2019 definitief afgehandeld. Er is geen beroep ingesteld naar aanleiding van de in 2018 genomen besluiten op bezwaar.
- In 2018 heeft het CBS zeven bezwaren van personeelsleden ontvangen op het gebied van arbeids- of ambtenarenrecht. Zes hiervan zijn in 2018 afgehandeld en één heeft geleid tot een beroepsprocedure bij de bestuursrechter. Deze beroepsprocedure wordt in 2019 doorlopen.
- In 2018 is geen bezwaar gemaakt tegen de afwijzing van een WOB-verzoek of tegen een inzageverzoek op grond van de Wet bescherming persoonsgegevens of AVG.
- In 2017 heeft het CBS als aanvulling op het publicatiebeleid een procedure opgesteld voor het indienen van klachten over het CBS-publicatiebeleid. In 2018 is er geen gebruik gemaakt van deze klachtenprocedure.

4.4 Prestatie-indicatoren

De prestatie-indicatoren van het CBS vormen een belangrijk onderdeel binnen de planning- en controlcyclus. De doelstellingen van het CBS zijn uitgewerkt in kritische succesfactoren en niet-financiële prestatie-indicatoren. Daarmee hebben de indicatoren een functie als (extern) verantwoordingsinstrument en als (intern) sturingshulpmiddel. Een overzicht van de niet-financiële prestatie-indicatoren en de uitkomsten staat in tabel 4.2.

Tabel 4.2: Niet-financiële prestatie-indicatoren CBS 2014 - 2018

Naam en omschrijving	Streefwaarde 2018	Uitkomst 2018	Uitkomst 2017	Uitkomst 2016	Uitkomst 2015	Uitkomst 2014
Realisatie publicatiekalender - persberichten Percentage op de geplande datum gepubliceerde persberichten.	90 procent van de geplande persberichten is op de geplande publicatiedatum gehaald.	100%	100%	100%	100%	100%
Realisatie publicatiekalender - verplichte leveringen aan Eurostat Percentage op de geplande datum gerealiseerde leveringen aan Eurostat.	90 procent van de dataleveringen aan Eurostat heeft op de geplande datum plaatsgevonden.	97%	98%	100%	97%	96%

Naam en omschrijving	Streefwaarde 2018	Uitkomst 2018	Uitkomst 2017	Uitkomst 2016	Uitkomst 2015	Uitkomst 2014
Aantal formele correcties op publicaties Aantal persberichten dat met een (nieuw) persbericht wordt gecorrigeerd.	Maximaal 3 persberichten per jaar.	3 berichten	2 berichten	1 bericht	1 bericht	0 berichten
Afwijking voorlopige en definitieve cijfers - economische groei Het aantal keer dat de definitieve kwartaalcijfers voor de economische groei van een jaar meer dan 0,75 procentpunt afwijken van de flash-ramingen voor de kwartalen van dat jaar.	Voor minimaal 3 kwartalen van een jaar is de afwijking kleiner dan 0,75 procentpunt.	peiljaar 2015 voldoende (4 kwartalen OK)	peiljaar 2014 onvoldoende (2 kwartalen OK)	peiljaar 2013 onvoldoende (2 kwartalen OK)	peiljaar 2012 voldoende (4 kwartalen OK)	peiljaar 2011 voldoende (4 kwartalen OK)
Afwijking voorlopige en definitieve cijfers - internationale handel Het aantal afwijkingen van meer dan 4 procent tussen de voorlopige en definitieve cijfers van de onderdelen van de 6-wekenversie van de maandcijfers van de internationale handel.	Minimaal 80 procent van de verschillen bedraagt minder dan 4 procent.	peiljaar 2017 92%	peiljaar 2016 90%	peiljaar 2015 90%	peiljaar 2014 100%	peiljaar 2013 100%
Afwijking voorlopige en definitieve cijfers - bevolkingsgroei Deelindicator jaarcijfer: de absolute afwijking van de som van de voorlopige maandcijfers van de bevolkingsgroei met het definitieve jaarcijfer. Deelindicator maandcijfers: het aantal keren dat de definitieve cijfers van de bevolkingsgroei voor de maanden van het voorafgaande kalenderjaar meer dan 4000 afwijken van de voorlopige cijfers.	Gecumuleerd over de 12 maanden mag de afwijking niet groter zijn dan 16 duizend. Voor minimaal 8 van de 12 maanden is de afwijking van het maandcijfer kleiner dan 4000.	peiljaar 2017 voldoende (jaartotaal: 2926, alle maanden afwijking <4000)	peiljaar 2016 voldoende (jaartotaal: 8183, alle maanden afwijking <4000)	peiljaar 2015 voldoende (jaartotaal: 929, alle maanden afwijking <4000)	peiljaar 2014 voldoende (jaartotaal: 1420, alle maanden afwijking <4000)	peiljaar 2013 voldoende (jaartotaal: 1514, alle maanden afwijking <4000)
Reductie regeldruk Uitkomst van de jaarlijkse administratieve lasten.	De administratieve last door regeldruk voor het bedrijfsleven mag in 2017 niet meer bedragen dan de regeldruk in 2016 ³	voldoende (definitief cijfer 2017: € 19 mln)	voldoende (definitief cijfer 2016: € 19 mln)			

Een van de prestatie-indicatoren betreft de regeldruk veroorzaakt door verplichte uitvragen. Het CBS verzamelt de gegevens op zo'n manier dat de regeldruk voor ondernemingen en instellingen zo laag mogelijk blijft en waar mogelijk wordt geput uit bestaande registraties. De afgelopen jaren heeft het CBS veel gedaan en bereikt op het gebied van reductie van regeldruk. In 2018 ging de aandacht uit naar drie hoofdthema's:

³ De regeldruk over het jaar t is eind jaar t+1 bekend.

- Het verder verbeteren van de communicatie en het intensiveren van de doelgroepgerichte benadering, inclusief de dialoog met bedrijven. Het CBS heeft onder andere bedrijfsbezoeken afgelegd om de behoeftes van bedrijven mee te nemen bij de pilot voor nieuw handhavingsbeleid. Bedrijven geven onder meer aan dat het CBS duidelijk moet aangeven waarom bedrijfsgegevens hard nodig zijn en dat het CBS deze niet op een andere manier kan verkrijgen. Dit is in 2018 actief opgepakt.
- Efficiëntere uitvraag en lagere administratieve lasten voor de BV Nederland. Daartoe heeft het CBS onder andere één gezamenlijke uitvraag gerealiseerd met DNB. Dit levert de betrokken bedrijven eerst extra werk op omdat de uitvraag verandert, maar leidt daarna tot een structureel lagere regeldruk. Om de overgang te vergemakkelijken is bijvoorbeeld een bedrijvendag georganiseerd met informatie over de nieuwe CBS-DNB-kwartaaluitvraag.
- Monitoring en methodologische detailanalyses van de CBS-uitvraag bij bedrijven. Dit heeft goede inzichten opgeleverd en concrete aanknopingspunten voor verdere doelgroep- en berichtgeversgerichte verbeteringen vanaf 2019, zoals extra aandacht voor bedrijven die relatief veel gegevens aan het CBS moeten leveren.

Een andere prestatie-indicator betreft de bijstellingen van de economische groeicijfers. In 2018 is duidelijk geworden dat het CBS voor verslagjaar 2015 heeft voldaan aan deze prestatie-indicator. In de verslagjaren 2013 en 2014 was dit niet het geval. De norm voor deze indicator is dat voor ten hoogste één kwartaal van een verslagjaar de bijstelling tussen de eerste en de laatste raming van de economische groei per kwartaal groter mag zijn dan 0,75 procentpunt. De eerste raming is de flashraming die 45 dagen na afloop van het kwartaal wordt gepubliceerd, de laatste raming wordt tweeënhalf jaar na afloop van het verslagjaar gepubliceerd. Voor elk kwartaal van 2015 was de bijstelling tussen de eerste en de laatste raming kleiner dan 0,75 procentpunt. Het in 2017 gestarte programma om de bijstellingen van de economische groei te verkleinen is in 2018 afgerond.

5. Governance

5.1 Taken raad van advies

Met ingang van 1 januari 2017 is de raad van advies van het CBS bij wet ingesteld. In het bestuursreglement CBS is een en ander met betrekking tot de raad van advies geregeld.

De raad van advies heeft onder andere tot taak de directeur-generaal desgevraagd of uit eigen beweging te adviseren over de uitvoering van de taken en bevoegdheden van de directeur-generaal. De raad van advies adviseert de directeur-generaal in ieder geval over:

- Het meerjarenprogramma en het werkprogramma van het CBS;
- De wijze waarop de nauwkeurigheid en de volledigheid van de van overheidswege openbaar te maken statistieken kunnen worden bevorderd zodat deze voorzien in de behoeften van praktijk, beleid en wetenschap;
- De bedrijfsvoering van het CBS en een efficiënte besteding van middelen.

Wanneer de positie van directeur-generaal vacant komt, stelt de raad van advies een profielschets op, selecteert de raad van advies kandidaten op basis van een procedure die transparant is en uitsluitend gebaseerd op professionele criteria, en doet de raad van advies aan de minister een aanbeveling.

De raad van advies kan met het oog op het voorbereiden van een advies uit zijn midden commissies vormen, waarvan ook anderen dan leden van de raad van advies deel uit kunnen maken. Adviezen worden door de raad van advies vastgesteld. De adviescommissies worden voorgezeten door een lid van de raad van advies. De raad van advies heeft de volgende adviescommissies ingesteld:

- een audit comité dat de adviezen aan de directeur-generaal voorbereidt over de bedrijfsvoering, inclusief de financiële verslaglegging en het risicomanagementbeleid;
- een commissie ICT die de adviezen aan de directeur-generaal voorbereidt over de strategie, het beleid en de implementatie daarvan op het gebied van informatiebescherming en ICT;
- een programmaraad die de adviezen aan de directeur-generaal voorbereidt op het gebied van het meerjarenprogramma, het werkprogramma en het bevorderen van de nauwkeurigheid en volledigheid van de statistiekvoorziening.

5.2 Samenstelling raad van advies

Leden van de raad van advies worden conform de CBS-wet benoemd door de minister. Leden van de subcommissies worden benoemd door de DG. Conform het bestuursreglement is de schadeloosstelling voor de leden door de DG vastgesteld.

Op de CBS-website⁴ zijn de andere functies van de leden van de raad van advies en zijn subcommissies vermeld. Ook is een overzicht opgenomen van de benoemingstermijnen van de leden⁵.

De samenstelling van de raad van advies is eind 2018:

- dr. G. (Gerrit) Zalm (voorzitter raad van advies)
- J. (Johan) van Hall RA RE (plaatsvervangend voorzitter raad van advies, voorzitter commissie ICT)

⁴ <https://www.cbs.nl/nl-nl/over-ons/organisatie/raad-van-advies/neven--functies-leden-raad-van-advies-en-subcommissies>

⁵ <https://www.cbs.nl/nl-nl/over-ons/organisatie/raad-van-advies>

- drs. C.C.M. (Kees) Vendrik (voorzitter programmaraad)
- prof. dr. mr. F. (Frans) van der Wel RA (voorzitter audit comité)

Per 1 juni 2018 eindigde de zittingstermijn van drs. C.M. (Corien) Wortmann-Kool. Per 1 januari 2019 zijn prof. dr. E.A. (Liesbet) van Zoonen en A.M.A.E. (Anne-Marie) Rakhorst door de minister van EZK benoemd tot lid van de raad van advies.

Leden van het audit comité zijn

- prof. dr. mr. F. (Frans) van der Wel RA (voorzitter)
- mr. C.M. (Charlotte) Insinger MBA
- drs. P.J.C.M. (Peter) van den Berg

De commissie ICT wordt gevormd door

- J. (Johan) van Hall RA RE (voorzitter)
- dr. C.M. (Tini) Hooymans
- ir. F.K. (Karel) van Lambalgen
- prof. dr. B. (Bibi) van den Berg

De programmaraad bestaat uit

- drs. C.C.M. (Kees) Vendrik (voorzitter)
- prof. dr. S. (Steven) Brakman
- A.M.A.E. (Anne-Marie) Rakhorst
- prof. dr. E.A. (Liesbet) van Zoonen

5.3 Raad van advies in 2018

In 2018 heeft de raad van advies aanbevelingen gedaan aan de minister van EZK voor benoeming van leden. De minister heeft deze aanbevelingen gevolgd en Anne-Marie Rakhorst en Liesbet van Zoonen per 1 januari 2019 benoemd tot lid.

Eind 2017 heeft het de directeur-generaal van het CBS het nieuwe meerjarenprogramma 2019-2023 aan de minister van Economische zaken en klimaat gezonden, voorzien van het advies van de raad van advies. Na goedkeuring van het meerjarenprogramma door de minister in 2018 is dit advies tegelijk met het meerjarenprogramma op de CBS-website geplaatst.

De raad van advies heeft positief geadviseerd over het jaarverslag en de jaarrekening 2017 en over het jaarplan en de begroting 2019.

De adviezen van de raad van advies zijn voorbereid door het audit comité, de programmaraad en de commissie ICT.

In 2018 heeft de raad van advies viermaal vergaderd, het audit comité vier keer en de commissie ICT driemaal. De programmaraad heeft vier keer vergaderd, waarvan driemaal samen met de raad van advies.

In de vergaderingen van de raad van advies en de programmaraad stonden de jaarstukken en de wettelijke en beleidsmatige kaders van het CBS in relatie tot de technologische en maatschappelijke ontwikkelingen op de agenda. Daarnaast is onder meer gesproken over het CBS Center for Big Data Statistics (CBDS), het door het CBS ontwikkelde computer-assisted systeem voor enquêtes en verwerking van enquêteresultaten Blaise, de Monitor Brede Welvaart en de statistiekvoorziening met betrekking tot de energietransitie.

De commissie ICT heeft gesproken over security, het dataverzamelingsvernieuwingsprogramma Phoenix, de agile werkwijze, softwarekwaliteit in een agile wereld, het internationale perspectief van IT en modernisering, het toekomstige IT-landschap, en IT aspecten bij nieuwe databronnen van het CBDS.

In het audit comité is uitgebreid gediscussieerd over de jaarstukken, ook in aanwezigheid van de openbare accountant, de financiële stand van zaken, en de kwartaalrapportages. Ook is onder andere gesproken over de opvolging van de aanbevelingen uit de vijfjaarlijkse wettelijke evaluatie van het CBS, over risicomanagement, het controleplan en de kostenstructuur.

5.4 Advies jaarverslag en jaarrekening

Conform zijn wettelijke taken adviseert de Raad van Advies over het jaarverslag en de jaarrekening.

Mededeling Raad van advies CBS

De Raad van Advies heeft kennis genomen van het jaarverslag en de jaarrekening van CBS over 2018. Op grond van haar bevoegdheid neergelegd in de Wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek adviseert het de directeur-generaal van de statistiek het jaarverslag 2018 en de jaarrekening van 2018 vast te stellen.

Den Haag, 29 maart 2019

Gerrit Zalm, voorzitter

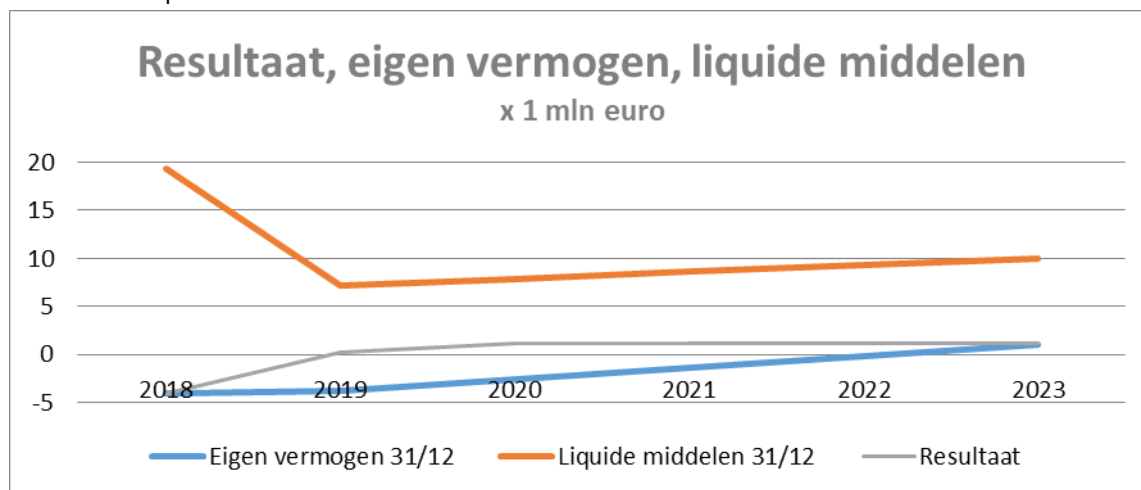
6. Financiën

6.1 Financieel toekomstbeeld

Medio juli 2017 werden de financiële kaders als gevolg van de taakstelling van kabinet Rutte II duidelijk. Om het eigen vermogen te versterken heeft het CBS in 2017 van het ministerie van EZK een bijdrage van 12 miljoen euro ontvangen. Deze bijdrage is verstrekt in tranches die in hoogte gelijk zijn aan de resterende tranches van de taakstelling van kabinet Rutte II, te weten 4 miljoen euro in 2016, 2 miljoen euro in 2017, 4 miljoen euro in 2018 en 2 miljoen euro in 2019. Na 2019 moet het CBS het restant van de taakstelling van kabinet Rutte II opvangen binnen de begroting. Daarnaast wordt van 2021-2026 de jaarlijkse bijdrage van het ministerie van EZK aan het CBS voor de duur van 6 jaar met 2 miljoen euro verlaagd. In het Regeerakkoord Rutte III is geen nieuwe taakstelling aan zbo's opgelegd.

De bezuinigingen worden onder meer ingevuld door een reductie in het statistisch programma vanaf 2017. Aangezien het overgrote deel van het statistisch programma uit EU-verplichtingen bestaat waarop niet bespaard kan worden, sloeg deze reductie neer op de niet-Europees verplichte statistieken binnen het werkprogramma. In 2016 heeft het CBS de betrokken ministeries gevraagd deze statistieken op een alternatieve manier te bekostigen. Dit heeft ertoe geleid dat het merendeel van de niet-Europees verplichte statistieken alsnog kan worden uitgevoerd. Een klein deel van het niet-verplichte programma is per 1 januari 2017 stopgezet. Daarnaast zijn extra besparingen gerealiseerd door verdere verhoging van de efficiëntie en bezuinigingen op het materiële budget.

Als gevolg van de taakstellingen is het eigen vermogen de afgelopen jaren gedaald naar 4 miljoen euro negatief per ultimo 2018. In het financieel meerjarenbeeld van het meerjarenprogramma 2014-2018 was dit voorzien. Om de bezuinigingen van kabinet Rutte I, het Lenteakkoord en kabinet Rutte II (totaal ruim 54 miljoen euro) te kunnen opvangen, zal het eigen vermogen naar verwachting in de jaren 2019-2023 licht negatief blijven. Het ministerie van EZK heeft voor die jaren aan het CBS toestemming gegeven om een licht negatief eigen vermogen te begroten. Het eigen vermogen is naar verwachting aan het einde van de periode van het meerjarenprogramma 2019-2023 weer positief. Ondanks het verwachte negatieve eigen vermogen blijft de liquiditeit op basis van de huidige inschattingen naar verwachting positief. Aanvullend heeft het CBS een extra kredietfaciliteit van 10 miljoen euro. Figuur 6.1 toont de verwachte ontwikkelingen betreffende eigen vermogen, resultaat en liquide middelen.

figuur 6.1: verwachte ontwikkelingen CBS-resultaat, eigen vermogen, liquide middelen (2019-2023)

6.2 Extern verantwoordingsmodel (kosten statistieken)

In het CBS-verantwoordingsmodel zijn de integrale kosten over 2018 toegerekend aan de statistische activiteiten binnen het CBS. Deze kosten bedragen in totaal 191,7 miljoen euro (exclusief de dotatie van 0,2 miljoen euro aan de reorganisatievoorzieningen).

In tabel 6.2 staat het overzicht van kosten over 2018. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen de kosten voor het basisprogramma (betaald uit het basisbudget van het ministerie van EZK) en de kosten voor aanvullende statistische diensten. De kosten voor aanvullende statistische diensten zijn gebaseerd op de integrale kostprijs die het CBS hiervoor in rekening brengt.

tabel 6.2: Kosten van het vaste programma van het CBS en kosten van aanvullende statistische diensten (2018 en 2017)

Kosten statistiekgroep x 1.000 euro	Basis-programma 2018 betaald uit basisbudget EZK	Aanvullende statistische diensten en overige baten 2018	Totale kosten 2018	Basis-programma 2017 betaald uit basisbudget EZK	Aanvullende statistische diensten en overige baten 2017	Totale kosten 2017
Arbeid, inkomen en leefsituatie	9,0	3,9	12,9	10,0	3,4	13,4
Bedrijfsstatistieken	30,7	3,3	34,0	29,1	3,2	32,3
Dataverzameling	33,9	7,4	41,3	35,7	7,6	43,3
Demografische en sociaal-economische statistieken	8,3	4,0	12,3	8,7	3,7	12,4
Dienstverlening en informatieverstrekking	1,3	6,6	7,9	2,3	5,6	7,9
Leefomgeving	9,6	3,1	12,7	9,1	3,0	12,1
Nationale rekeningen	17,1	1,3	18,4	15,5	1,5	17,0
Overheidsfinanciën en consumptieprijzen	13,7	0,7	14,4	13,3	0,8	14,1
Quartaire sector	6,8	4,6	11,4	7,9	3,7	11,6
Register bedrijven	7,7	0	7,7	7,4	0	7,4
Verkeer en vervoer	4,7	0,4	5,1	4,6	0,4	5,0
Overige statistiekgroepen	0	2,7	2,7	0	2,9	2,9
Blaise	0	3,4	3,4	0	3,4	3,4
Presentatie CBS-cijfers	7,5	0	7,5	7,4	0	7,4
Totalen	150,3	41,4	191,7	151,0	39,2	190,2

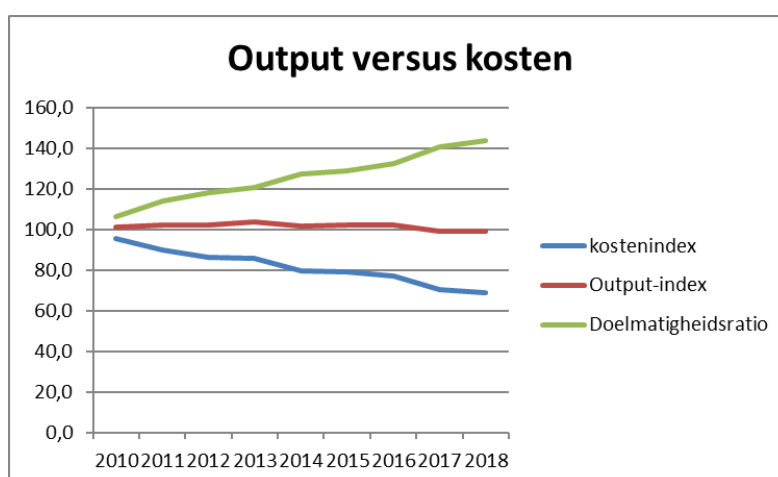
Uit tabel 6.2 kan worden afgeleid dat de kosten voor het basisprogramma in 2018 150,3 miljoen euro bedroegen. De kosten voor aanvullende statistische diensten bedroegen 41,4 miljoen euro in 2018.

In tabel 6.3 staan de financiële kengetallen van het CBS voor de periode 2009-2018. Uit tabel 6.3 kan worden afgeleid dat het statistische jaarprogramma tussen 2009 en 2013 constant is gebleven. Met ingang van 2014 zijn als gevolg van de taakstellingen voor 4 miljoen euro statistieken versoberd, stopgezet of gefinancierd door de gebruiker van de statistiek. In 2017 is het EZK-budget voor reguliere niet-verplichte statistieken verder gedaald met 7 miljoen euro. Het merendeel van deze statistieken wordt nu door de gebruikende ministeries bekostigd. Aan de andere kant zijn nieuwe Europese verplichtingen van kracht geworden.

tabel 6.3: financiële kengetallen van het CBS in de periode 2009-2018

Jaar:	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
(bedragen x 1 miljoen euro)										
Lonen en salarissen	113,0	112,9	110,0	106,8	104,4	101,7	103,7	111,0	111,3	114,1
Pensioenlasten en sociale lasten	25,1	26,0	26,2	27,7	28,5	28,1	26,4	28,4	29,7	31,0
Ingeleend personeel	16,0	15,6	11,8	11,0	11,7	8,5	12,1	9,6	7,9	7,8
Overige bedrijfslasten	41,0	39,0	39,3	39,1	39,4	36,9	39,2	36,7	35,5	34,1
Afschrijvingen	9,4	12,5	9,1	9,3	9,3	7,4	6,4	5,9	5,8	4,7
Totale kosten	204,5	206,0	196,4	193,9	193,3	182,6	187,8	191,6	190,2	191,7
Aanvullende statistische diensten en overige opbrengsten	-17,9	-21,4	-22,0	-25,0	-22,3	-22,9	-27,3	-29,5	-39,2	-41,4
Kosten vast programma (betaald uit basisbudget EZK)	186,6	184,6	174,4	168,9	171,0	159,7	160,5	162,1	151,0	150,3
Kosten vast programma exclusief mutaties 2009-2018	184,9	182,2	170,1	164,6	163,9	156,5	156,2	157,5	153,3	152,3
Extra EU-verplichtingen vanaf 2009	1,7	2,4	4,3	4,3	7,1	7,2	8,3	8,6	8,7	9,0
Reductie niet verplichte statistieken	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-4,0	-4,0	-4,0	-11,0	-11,0
Kosten vast programma inclusief mutaties 2009-2018	186,6	184,6	174,4	168,9	171,0	159,7	160,5	162,1	151,0	150,3
Prijsstijging t.o.v. voorgaand jaar		3,80%	0,30%	0,60%	2,00%	0,60%	1,60%	4,00%	2,00%	2,00%
Kosten vast programma exclusief mutaties 2009-2017 gecorrigeerd voor prijsstijgingen	184,9	175,5	163,4	157,2	153,4	145,6	143,1	138,7	132,3	131,5
Gemiddeld aantal vte	2.140	2.059	1.964	1.875	1.833	1.777	1.780	1.864	1.816	1.776
Loonkosten per vte x € 1.000	64,5	67,5	69,3	71,7	72,5	73,0	73,1	74,8	77,6	81,7

Per saldo zijn de kosten van het basisprogramma (betaald uit het basisbudget) in de periode 2009-2018 gedaald van 184,9 miljoen euro in 2009 naar 152,3 miljoen euro in 2018. Gecorrigeerd voor loon- en prijsstijgingen (circa 17 procent over de periode 2009-2018) zijn de totale kosten gedaald naar 131,5 miljoen euro in 2018. De verhouding output versus kosten wordt weergegeven in figuur 6.4.

6.3 In control verklaring

a. Inleiding

Het besturingssysteem van het CBS is een wezenlijk onderdeel van de bedrijfsvoering. Het ondersteunt het management om de gestelde doelen te realiseren. De opzet en werking van het besturingssysteem wordt periodiek geëvalueerd. Naast de Code Goed Bestuur Publieke Dienstverleners ziet het CBS het Gemeenschappelijk normenkader voor financieel beheer, verantwoording en intern toezicht als belangrijk uitgangspunt voor het in control zijn van het CBS. Belangrijkste elementen van het besturingssysteem zijn:

- Strategisch planningsproces
- Risicomanagement
- Interne beheersingsmaatregelen en een adequaat planning- en controlsysteem
- Governancesysteem
- In control statement.

In deze paragraaf worden deze onderwerpen toegelicht.

b. Strategisch planningsproces

Het strategisch planningsproces is een essentieel onderdeel van het besturingssysteem. De strategie wordt uitgewerkt in een meerjarenprogramma conform artikel 14 van de Wet op het CBS. In het meerjarenprogramma wordt op hoofdlijnen vastgelegd welke werkzaamheden het CBS zal uitvoeren in de komende jaren. Het meerjarenprogramma bevat een beschrijving van de doelen op de middellange en lange termijn, de hoofdlijnen van het daarop gerichte beleid en de financiële en organisatorische voorwaarden. In 2018 heeft de minister van EZK het meerjarenprogramma 2019-2023 goedgekeurd.

Het CBS vertaalt het meerjarenprogramma in jaarlijkse werkprogramma's. Daarin staat welke werkzaamheden het CBS in een bepaald jaar zal uitvoeren binnen de vastgestelde jaarbegroting. De interne directiejaarplannen beschrijven vervolgens hoe de verschillende CBS-directies bijdragen aan het CBS-werkprogramma.

c. Risicomanagement

Het CBS wil zicht hebben op de risico's die de realisatie van de doelen bedreigen. Risicomanagement is erop gericht om deze risico's te beheersen of reduceren. In het kader van risicomanagement worden risico's periodiek tegen het licht gehouden en herijkt. Hierbij wordt in het bijzonder gekeken naar risico's in relatie tot het meerjarenprogramma. De risico's van het CBS zijn ondergebracht in vier categorieën:

- Strategische risico's;
- Financiële risico's;
- Compliance risico's;
- Operationele risico's.

Op basis van de risicoanalyse worden passende maatregelen genomen. Ook heeft het CBS bepaald wanneer risico's aanvaardbaar zijn en wanneer risico's niet meer acceptabel gevonden worden. Hieronder worden de belangrijkste restrisico's genoemd.

Strategische risico's

Beperkt budget voor IT

Het basisbudget biedt in beperkte mate ruimte voor aanpassingen van het ICT-landschap die belangrijk zijn om continuïteits- en kwaliteitsrisico's te voorkomen. Dit vergt een scherpe afweging van kosten en baten bij ICT- en procesherontwerpprojecten. Noodzakelijkerwijs worden belangrijke investeringen op dit gebied vooruit geschoven: vervangingsprojecten starten niet en van andere projecten wordt de scope verkleind of de start vertraagd. Dit heeft als effect dat systemen verder verouderen. Veel daarvan zijn gedurende een reeks van jaren keer op keer aangepast om te kunnen blijven voldoen aan de steeds veranderende omstandigheden. Dit brengt risico's met zich mee ten aanzien van de continuïteit van de statistiekproductie en de kosten van het beheer van de systemen. Deze risico's kunnen worden verzacht door procesmaatregelen te nemen en te zorgen voor een goede monitoring van de performance van systemen. Het CBS stelt zorgvuldig prioriteiten. Projecten die noodzakelijk zijn voor de bedrijfszekerheid van de statistische processen en de beheersing van de risico's of die een belangrijke bijdrage leveren aan de efficiëntie krijgen voorrang. Dit geldt ook voor het aanpassen van het proces van dataverzameling (Phoenix+).

Bij de uitvoering van IT-projecten werkt het CBS met Scrum en Agile-technieken. Met deze technieken haalt het CBS een zo hoog mogelijk rendement uit de ingezette capaciteit. Dit heeft geleid tot een structurele verlaging van de kosten, onder meer bij het afronden van enkele grote herontwerpen.

Financiële risico's

Krimpend budget door taakstellingen

Sinds 2012 heeft het CBS te maken met een sterk krimpende bijdrage van het ministerie van EZK voor het uitvoeren van het basisprogramma. Door bezuinigingen van het kabinet Rutte I, het Lenteakkoord en het kabinet Rutte II is het basisbudget met ruim 50 miljoen euro teruggelopen. Dat is ruim 25 procent van het oorspronkelijke budget van 188 miljoen euro in 2011. Het CBS heeft bezuinigd met efficiëntiemaatregelen en door een deel van de statistieken te beëindigen. Het CBS zet Lean Six Sigma in om met minder middelen hetzelfde te realiseren. Dit is een methode om processen op gestructureerde wijze kleinschalig te verbeteren. Daarnaast wordt gewerkt met Scrum en Agile-technieken en is in het verslagjaar verder gegaan met de CBS-brede invoering van LOM. LOM is een werkwijze om in teamverband laagdrempelig knelpunten in het proces te verhelpen, zodat kritische prestatie-indicatoren gerealiseerd kunnen worden.

Omdat tijd nodig was om de efficiëntieprojecten uit te voeren, was in het meerjarenprogramma 2014-2018 voorzien om het eerder opgebouwde eigen vermogen aan te wenden om de taakstelling op te vangen. De taakstelling van kabinet Rutte II was echter niet voorzien in het meerjarenprogramma 2014-2018. Bovendien had het CBS in de afgelopen jaren te maken met een aantal andere tegenvallers. Het CBS heeft daarom aanvullende maatregelen genomen. De materiële uitgaven en de kosten van secundaire personele arbeidsvoorwaarden zijn verlaagd.

Om het eigen vermogen te versterken heeft het CBS in 2017 van het ministerie van EZK een bijdrage van 12 miljoen euro ontvangen. Deze bijdrage is verstrekt in tranches die in hoogte gelijk zijn aan de resterende tranches van de taakstelling Rutte II, te weten 4 miljoen euro in 2016, 2 miljoen euro in 2017, 4 miljoen euro in 2018 en 2 miljoen euro in 2019. Na 2019 dient het CBS het restant van de taakstelling Rutte II (4 miljoen euro) zelf op te vangen binnen de begroting. Daarnaast wordt van 2021 tot en met 2026 de jaarlijkse bijdrage van het ministerie van EZK aan het CBS voor de duur van zes jaar met 2 miljoen euro verlaagd. Het CBS heeft van het ministerie van EZK toestemming gekregen om in de komende jaren een licht negatief eigen vermogen te begroten, tot maximaal circa 5 miljoen euro. In 2018 was het eigen vermogen conform begroting negatief. Na 2018 worden weer positieve resultaten verwacht en het eigen vermogen zal naar verwachting aan het einde van de nieuwe meerjarenprogrammaperiode 2019-2023 weer positief zijn. Ondanks het verwachte

negatieve eigen vermogen zal de liquiditeit op basis van de huidige inschattingen naar verwachting positief blijven. In het nieuwe Regeerakkoord Rutte III is geen nieuwe taakstelling aan zbo's opgelegd.

In het huidige regeerakkoord is geen nieuwe taakstelling voor zbo's opgenomen. Een risico voor het CBS is als het budget in de planperiode 2019-2023 verminderd wordt. Een vermindering in het budget kan alleen worden opgevangen met aanpassingen in het meerjarenprogramma of wanneer voor een deel van de statistieken in het basisprogramma alternatieve financiering wordt gevonden. Ook onvolledige compensatie van cao-loonstijgingen, pensioenkosten of prijsstijgingen kan het CBS niet zonder gevolgen voor het statistiekprogramma opvangen. Als dit risico zich voordoet zal het CBS in overleg treden met het ministerie van EZK om te komen tot passende oplossingen.

Compliance risico's

Informatiebeveiliging

Het interne toezicht op de bescherming van persoons- en bedrijfsgegevens wordt in de eerste plaats uitgeoefend door het lijnmanagement. Daarnaast zijn een functionaris voor de gegevensbescherming (FG) en een chief information security officer (CISO) aangesteld. Deze functies hebben een toezichthoudend en adviserend karakter. De toezichthoudende taken van de FG vloeien onder meer voort uit de Europese verordening op het gebied van gegevensbescherming (AVG) en de Wet op het CBS. De FG bewaakt de naleving van de AVG. CBS-medewerkers moeten het gebruik van persoonsgegevens vooraf melden bij de FG. Deze verricht de noodzakelijke controles en plaatst de melding in het meldingenregister van het CBS. De CISO is verantwoordelijk voor het opstellen, bijstellen, vernieuwen en herzien van het informatiebeveiligingsbeleid, inclusief controle op de werking en naleving van dit beleid. Op het gebied van privacybescherming en informatiebeveiliging zijn twee doelstellingen bepaald. Allereerst wil het CBS blijvend volledig voldoen aan de BIR en aan het *ESS-IT security framework*. In de tweede plaats wil het CBS blijvend aantoonbaar geheel *privacy proof* zijn. Daarmee wordt gewaarborgd dat het CBS blijft voldoen aan de hoogste eisen op het gebied van privacybescherming.

Kwaliteitszorg

Om de kwaliteit van de cijfers op het juiste niveau te houden, zet het CBS het beleid om (meet)fouten, bijstellingen en revisies te verkleinen voort. Daarbij maakt het CBS gebruik van de internationaal best aangeschreven methodologie en nieuwe technische mogelijkheden. Om de kans op fouten te minimaliseren worden handmatige bewerkingen van data zo veel mogelijk geautomatiseerd. Het CBS-managementsysteem is gericht op continue verbetering op basis van risicoanalyse en de *plan-do-check-act*-cyclus. Het doel is om continu te leren van dingen die goed gaan en te voorkomen dat fouten nogmaals worden gemaakt. Gebruikerservaringen nemen bij de check-fase een belangrijke plaats in. Het CBS kijkt hierbij niet alleen naar de eigen processen en de eigen procesketen. De keten binnen het CBS maakt immers veelal deel uit van een langere keten die zich buiten het CBS uitstrekt. Het CBS blijft aandacht besteden aan integratie en afstemming met de externe ketenpartners, leveranciers en gebruikers. Door de managementprincipes van Lean Six Sigma en LOM toe te passen wordt de aandacht voor kwaliteit en efficiëntie gecombineerd. Met de ISO 9001-certificering wordt de kwaliteit van alle processen geborgd. Het CBS wil blijvend aantoonbaar geheel ISO 9001-proof zijn. Als onderdeel van de *plan-do-check-act*-cyclus die bij ISO hoort, worden interne inhoudelijke audits op processen uitgevoerd. Ook op andere terreinen wordt de kwaliteit van de CBS-cijfers tegen het licht gehouden. Voor een aantal statistiekprocessen vindt externe validatie plaats. Dit is bijvoorbeeld het geval bij het bepalen van het overheidstekort als

percentage van het bruto binnenlands product. Iedere twee jaar vindt een zogenoemde dialogue visit plaats, waarbij de Europese Commissie methoden, proces, revisiebeleid et cetera beoordeelt. Dit bezoek is onderdeel van de afspraken binnen de EU in het kader van het stabiliteits- en groeipact om de stabiliteit van de Europese Monetaire Unie te handhaven. Daarnaast verifieert de Europese Commissie het bruto nationaal inkomen. Eurostat vraagt jaarlijks om verschillende kwaliteitsrapportages over Europees verplichte statistieken. Deze kwaliteitsrapportages bevatten voor een groot aantal variabelen informatie over compleetheid (relevantie), nauwkeurigheid, betrouwbaarheid, tijdigheid, toegankelijkheid, duidelijkheid en samenhang en vergelijkbaarheid. Ook bevatten de kwaliteitsrapporten informatie over revisiebeleid, metadata, publicatie van methoden en bronnen en de lengte en samenstelling van de tijdreeksen. Het CBS streeft ernaar voor alle statistieken inzicht te geven in de nauwkeurigheid van cijfers.

Gedragscodes

Het CBS onderschrijft de Praktijkcode voor Europese statistieken (*European Statistics Code of Practice*) en brengt deze in de praktijk. De Praktijkcode heeft tot doel om het publiek vertrouwen in de statistische autoriteiten en de Europese statistieken te waarborgen. De code beschrijft daartoe hoe Europese statistieken in overeenstemming met de beginselen van professionele onafhankelijkheid, onpartijdigheid, objectiviteit, betrouwbaarheid, statistische geheimhouding, kosteneffectiviteit en de statistische praktijk moeten worden ontwikkeld, geproduceerd en verspreid. Daarnaast hanteert het CBS een gedragscode en een integriteitscode. In de CBS-gedragscode staat hoe de beginselen onpartijdigheid, betrouwbaarheid, relevantie, efficiëntie, statistische geheimhouding en transparantie van belang zijn voor de maatschappij als geheel, voor de gebruikers van statistieken, voor de partijen die informatie aan het CBS verstrekken en voor de CBS-medewerkers zelf. Conform het bestuursreglement van het CBS is het beleid inzake integriteit vastgelegd in een Integriteitscode. Het CBS bevordert dat medewerkers zonder gevaar voor hun rechtspositie kunnen rapporteren over vermeende onregelmatigheid of schending van gedragscodes en wet -en regelgeving. Ook beschikt het CBS over een externe en een interne klachtenregeling.

Operationele risico's

Kennismanagement

Het verdwijnen van kennis doordat personeel met pensioen gaat, is een belangrijk aandachtspunt. De afgelopen jaren is veel aandacht besteed aan het overdragen en delen van kennis. Met medewerkers die het CBS gaan verlaten, worden tijdig afspraken gemaakt over het overdragen en documenteren van hun kennis. Daarnaast zet het CBS opleidingsbudgetten efficiënt in door nieuwe kennis ook via een olievlekwerking te verspreiden. Zo verzorgen medewerkers die zijn opgeleid tot Lean Six Sigma Black Belts intern de trainingen voor Green Belts en Orange Belts. Nieuwe ontwikkelingen bij het CBS op het gebied van big data-onderzoek en nieuwe waarneemtechnieken worden ingezet om het CBS als aantrekkelijke werkgever voor IT-personeel te positioneren. Op het gebied van recruitment heeft het binnenhalen van IT'ers en data scientists de eerste prioriteit. Niet alleen om de uitstroom op te vangen van personeel dat met pensioen gaat, maar ook omdat de arbeidsmarkt voor IT'ers en data scientists krappere wordt. Daarnaast richt een recruitmentteam zich op een optimale website voor sollicitanten en een versterkte arbeidsmarktcommunicatie.

Het CBS investeert ook in de benodigde vaardigheden en competenties van het huidige personeel. Een jaarlijkse personeelsschouw biedt inzicht in de mogelijkheden die het huidige personeel heeft en maakt sturen op een flexibele inzet mogelijk. Daarmee blijft intern talent optimaal benut.

d. **Interne beheersingsmaatregelen en een adequaat planning- en controlsysteem**

De bevoegdheden van de (hoofd)directeuren en sectormanagers zijn vastgelegd in het Besluit mandaat, volmacht en machtiging Centraal Bureau voor de Statistiek. In deze mandaatregeling staat onder andere voor welke bedragen de directeuren overeenkomsten mogen afsluiten en wat de bevoegdheden zijn met betrekking tot personele aangelegenheden.

Het bedrijfsinformatiesysteem BISNIS helpt het CBS om te voldoen aan de rechtmatigheidseisen. De betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking is daarbij van belang. Daarnaast zijn de functiescheiding en de interne beheersingsmaatregelen ingeregeld in het systeem en sluit het systeem aan op de organisatiestructuur en toegekende bevoegdheden. De DG van het CBS sluit jaarlijks met alle hoofddirecteuren afzonderlijk een managementcontract af. Dit managementcontract bevat een overzicht van de verantwoordelijkheden van de hoofddirecteur, waaronder het uitvoeren van de taken binnen het toegekende budget en rapporteren over knelpunten, afwijkingen en de realisatie van de afgesproken output. Tussentijds wordt verantwoording afgelegd over de voortgang en achteraf over de daadwerkelijk geleverde prestaties. Dit gebeurt met kwartaalrapportages waar prestatie-indicatoren onderdeel van uitmaken. In 2018 zijn de prestatie-indicatoren herijkt. Deze worden in 2019 in de planning- & controlcyclus opgenomen. Voor de kwartaalrapportages zijn procedures van kwartaalafsluitingen ingebed binnen de organisatie. Naast de kwartaalrapportages wordt zowel op CBS-niveau als op hoofddirectie- en sectorniveau een financiële maandrapportage opgesteld. In deze interne maandrapportages wordt de realisatie van de begroting gerapporteerd en wordt een prognose opgesteld.

e. **Governancesysteem**

De hoofdstructuur van CBS bestaat uit de DG, de plaatsvervangend DG, hoofddirecteuren voor statistiek, bedrijfsvoering, dataverzameling, communicatie en de directeur centrale beleidsstaf. De concerncontroller kan ongeacht zijn plaats in de CBS-organisatie rechtstreeks aan de DG rapporteren. Om zijn wettelijke taken en bevoegdheden uit te voeren en voor de aansturing van de dagelijkse bedrijfsvoering voert de DG wekelijks overleg in het directieberaad. In het directieberaad worden thema's behandeld die de individuele directies overstijgen, waaronder beleid(ontwikkeling), strategie, communicatie, kwaliteit en het statistisch programma.

Checks & balances op het functioneren van de DG vinden voornamelijk plaats op grond van de CBS-wet, de Kaderwet zbo's en het Bestuursreglement CBS. Het toezicht door het ministerie van EZK vindt plaats op basis van een protocol werkafspraken tussen het CBS en het ministerie van EZK. Deze afspraken zijn in 2017 geactualiseerd naar aanleiding van de wijziging van de Wet op het CBS waarmee de raad van advies werd opgericht. Vanaf 1 januari 2017 adviseert de raad van advies de DG, in ieder geval over:

- Het meerjarenprogramma;
- Het werkprogramma van het CBS;
- De wijze waarop de nauwkeurigheid en de volledigheid van de van overheidswege openbaar te maken statistieken kan worden bevorderd zodat de statistieken voorzien in de behoeften van praktijk, beleid en wetenschap;
- De bedrijfsvoering van het CBS;
- Een efficiënte besteding van middelen.

Naast de *checks & balances* die wettelijk zijn vastgelegd, is een aantal aanvullende controlemechanismen van kracht, zoals de jaarlijkse accountantscontrole (waarbij de openbare accountant bij zijn werkzaamheden onder andere gebruik maakt van de interne risicobeheersings- en controlesystemen), het toezicht van de Autoriteit Persoonsgegevens op de gegevensbescherming, internationale audits op de kwaliteit van statistieken en de periodieke *peer review* van Eurostat.

f. In control statement

De DG van het CBS is verantwoordelijk voor de interne risicobeheersings- en controlesystemen van het CBS. Deze systemen zijn ingericht om belangrijke risico's te beheersen en om de realisatie van strategische, compliance, financiële en operationele risico's te waarborgen. De DG van het CBS is van mening dat de risicobeheersings- en controlesystemen toereikend zijn geïmplementeerd conform de elementen uit het Gemeenschappelijk normenkader voor financieel beheer, verantwoording en intern toezicht en dat ze voldoende zekerheid geven dat de kwaliteit van de bedrijfsvoering adequaat is en dat de financiële verslaggeving aan de eisen voldoet.

Jaarrekening

De jaarrekening van het CBS over 2018 laat een resultaat zien van 4 miljoen euro negatief. De jaarrekening en de toelichting daarop zijn verderop in dit jaarverslag opgenomen. De jaarrekening is gecontroleerd door KPMG Accountants NV en voorzien van een goedkeurende controleverklaring, die na de jaarrekening in dit jaarverslag is opgenomen.

Balans per 31 december 2018
(na resultaatbestemming)

Bedragen in duizenden euro's

31-12-2018

31-12-2017

VASTE ACTIVA

1) Materiële vaste activa

Nieuwbouw (cascomodificaties)	3.154		5.088	
IT-middelen	1.895		2.770	
Machines en installaties	1.121		1.160	
Andere vaste bedrijfsmiddelen	<u>1.423</u>		<u>1.529</u>	
	7.593		10.547	

2) Financiële vaste activa

Overige financiële vaste activa	<u>361</u>		<u>1.639</u>	
	<u>361</u>		<u>1.639</u>	

Totaal vaste activa		7.954		12.186
----------------------------	--	--------------	--	---------------

VLOTTENDE ACTIVA

3) Vorderingen

Debiteuren	4.742		4.821	
Overige vorderingen	<u>12.585</u>		<u>11.771</u>	
	17.326		16.592	

4) Liquide middelen

Liquide middelen	<u>19.321</u>		<u>24.161</u>	
------------------	---------------	--	---------------	--

Totaal vlottende activa		36.647		40.753
--------------------------------	--	---------------	--	---------------

TOTAAL ACTIVA		<u>44.601</u>		<u>52.939</u>
----------------------	--	----------------------	--	----------------------

PASSIVA

5) Eigen vermogen

Egalisatiereserve		-4.029		20
-------------------	--	--------	--	----

6) Voorzieningen

WW-verplichtingen	8.697		10.291	
Reorganisatie 2000	91		113	
Ambtsjubilea	3.580		2.675	
Langdurig zieken	<u>328</u>		<u>125</u>	
	12.696		13.204	

7) Kortlopende schulden

Belastingen en premies sociale verzekering	5.450		5.907	
Overige schulden	<u>30.484</u>		<u>33.808</u>	
	35.934		39.714	

TOTAAL PASSIVA		<u>44.601</u>		<u>52.939</u>
-----------------------	--	----------------------	--	----------------------

Staat van baten en lasten 2018

	Realisatie 2018	Begroting 2018	Realisatie 2017
<i>Bedragen in duizenden euro's</i>			
BATEN			
8) BATEN			
Ministerie van Economische Zaken & Klimaat	146.457	143.193	151.067
Aanvullende statistische diensten	40.830	37.609	38.620
	<u>187.287</u>	<u>180.802</u>	<u>189.687</u>
Overige baten	602	500	591
TOTALE BATEN	<u>187.890</u>	<u>181.302</u>	<u>190.277</u>
9) LASTEN			
Lonen en salarissen	122.244	115.144	120.206
Pensioenlasten en sociale lasten	30.972	29.658	29.702
Afschrijvingen materiële vaste activa	4.576	5.532	5.693
Overige bedrijfslasten	34.147	35.500	35.689
TOTALE LASTEN	<u>191.938</u>	<u>185.834</u>	<u>191.289</u>
Saldo van baten en lasten	<u>-4.049</u>	<u>-4.532</u>	<u>-1.012</u>
10) Financiële baten en lasten			
Rentebaten	0	0	0
Rentelasten	0	0	0
	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>
RESULTAAT BOEKJAAR	<u><u>-4.049</u></u>	<u><u>-4.532</u></u>	<u><u>-1.012</u></u>

Bestemming resultaat

Het resultaat 2018 van 4 miljoen euro negatief is onttrokken aan de egalisatiereserve.

Kasstroomoverzicht over 2018

		2018	2017
Bedragen in duizenden euro's			
Saldo van baten en lasten		-4.049	-1.012
Aanpassingen voor:			
Dotatie minus vrijval voorzieningen	1.920		1.747
Afschrijvingen	4.576		5.693
Mutatie financiële vaste activa	1.278		1.567
Ontrekking voorzieningen	-2.428		-2.371
Boekresultaat afstoting vaste activa	147		57
Mutatie debiteuren	79	-814	
Mutatie overige vorderingen	-814	2.177	
Mutatie crediteuren	-829	963	
Mutatie overige schulden/belastingen en premies SV	-2.953	5.631	
Mutatie werkkapitaal, exclusief liquide middelen	-4.517	7.957	
		976	14.650
Ontvangen rente		0	0
Kasstroom uit operationele activiteiten		-3.073	13.639
Investerings in materiële vaste activa	-1.767	-2.255	
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		-1.767	-2.255
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		0	0
Mutatie liquide middelen		-4.840	11.384
Stand liquide middelen			
stand per 31 december	19.321	24.161	
stand per 1 januari	-24.161	-12.778	
		-4.840	11.384

Toelichting behorende tot de jaarrekening 2018

Algemeen

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), gevestigd te Den Haag, Heerlen en Bonaire, is een Zelfstandig Bestuursorgaan (ZBO). CBS is statutair gevestigd in Den Haag (inschrijvingsnummer handelsregister: 51197073). In de Wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS-wet) zijn de taken, bevoegdheden en werkwijze vastgelegd.

Het CBS heeft tot taak het van overheidswege verrichten van statistisch onderzoek ten behoeve van praktijk, beleid en wetenschap en het openbaar maken van de op grond van zodanig onderzoek samengestelde statistieken.

Het CBS heeft één bestuursorgaan, te weten de Directeur-Generaal.

De jaarrekening van het CBS is opgesteld met inachtneming van de Kaderwet ZBO, de CBS-wet en de overige met het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) gemaakte afspraken betreffende de jaarrekening (zoals neergelegd in het op 2 oktober 2017 ondertekende protocol van werkafspraken EZ-CBS). De jaarrekening van het CBS wordt binnen de hiervoor genoemde kaders zoveel als mogelijk met overeenkomstige toepassing van titel 9 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek opgesteld. Op basis van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving (RJ) volgt het CBS de aanbeveling om de voorschriften van hoofdstuk RJ 640 Organisaties zonder winststreven, voor zover van toepassing en niet in strijd met BW2 titel 9, ook toe te passen. Verder past het CBS de bepalingen van en krachtens de Wet Normering Topinkomens (WNT) toe.

De jaarrekening heeft betrekking op het boekjaar 2018, dat is geëindigd op balansdatum 31 december 2018. De jaarrekening wordt gepresenteerd in euro's, wat tevens de functionele valuta is van de organisatie. Alle financiële informatie in euro's is afgerond op het dichtstbijzijnde duizendtal.

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling. Naar aanleiding van de bezuinigingen Rutte I en Rutte II heeft het CBS afspraken gemaakt met het Ministerie van EZK over een toekomstbestendig budget voor het uitvoeren van het meerjarenprogramma waarbij de continuïteit van het CBS gewaarborgd blijft.

Grondslagen algemeen

De grondslagen voor de waardering van activa en passiva en resultaatbepaling zijn gebaseerd op historische kosten. Voor zover niet anders is vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarde.

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar de organisatie zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Activa die hier niet aan voldoen worden niet in de balans verwerkt, maar worden aangemerkt als niet in de balans opgenomen activa. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen die economische voordelen in zich bergen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een in de balans opgenomen actief of verplichting blijft op de balans als een transactie (met betrekking tot het actief of de verplichting) niet leidt tot een belangrijke verandering in de economische realiteit met betrekking tot het actief of de verplichting. Verplichtingen die hier niet aan voldoen worden niet in de balans opgenomen, maar worden verantwoord als niet in de balans opgenomen verplichtingen. Een actief of verplichting wordt niet langer in de balans opgenomen indien een transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle rechten op economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot het actief of de verplichting aan een derde zijn overgedragen. Verder wordt een actief of een verplichting niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip dat niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en/of betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. De baten en lasten worden toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben en verliezen worden genomen zodra deze te voorzien zijn.

De opstelling van de jaarrekening vereist dat het management oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

De waarderingsgrondslagen met betrekking tot de economische levensduur van de (im)materiële vaste activa en de voorzieningen zijn naar de mening van het management het meest kritisch voor het weergeven van de financiële positie en vereisen schattingen en veronderstellingen.

Transacties luidend in vreemde valuta's worden in euro's omgerekend tegen de geldende wisselkoers op de transactiedatum. In vreemde valuta's luidende monetaire activa en verplichtingen worden op balansdatum in euro's omgerekend tegen de op die datum geldende wisselkoersen. Valutakoersverschillen die voortkomen uit de afwikkeling van monetaire posten, dan wel

voortkomen uit de omrekening van monetaire posten in vreemde valuta, worden verwerkt in de staat van baten en lasten in de periode dat zij zich voordoen.

Als het CBS inschat dat sprake is van economische veroudering of beduidend lagere economische prestaties dan verwacht, is sprake van een duurzame waardevermindering. Hiervan kan onder meer sprake van zijn als de dienstverlening van het CBS wijzigt als gevolg van wetsaanpassingen en het actief daardoor niet meer of in mindere mate ondersteunend zal zijn aan de gewijzigde dienstverlening. De realisatie kan afwijken van deze schattingen. Bijzondere waardeverminderingen worden opgenomen in de staat van baten en lasten. Als in een latere periode de waarde van het actief, onderhevig aan een bijzondere waardevermindering, stijgt en het herstel objectief in verband kan worden gebracht met een gebeurtenis die plaatsvond na de opname van het bijzondere waardevermindering, wordt het bedrag uit hoofde van het herstel (tot maximaal de oorspronkelijke kostprijs) opgenomen in de staat van baten en lasten. Financiële instrumenten omvatten financiële vaste activa, vorderingen, liquide middelen en kortlopende schulden. Financiële activa en financiële verplichtingen worden in de balans opgenomen op het moment dat contractuele rechten of verplichtingen ten aanzien van dat instrument ontstaan. Een financieel instrument wordt niet langer in de balans opgenomen indien een transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle rechten op economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot de positie aan een derde zijn overgedragen. Financiële instrumenten worden bij de eerste opname verwerkt tegen reële waarde. Als instrumenten niet zijn gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van waardeveranderingen in de staat van baten en lasten, maken eventuele direct toerekenbare transactiekosten deel uit van de eerste waardering. De financiële instrumenten worden gewaardeerd conform de hierna opgenomen grondslagen voor de waardering van de activa en passiva. Het CBS maakt geen gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten).

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Activa

Vaste activa

Immateriële vaste activa

Het CBS voert continu ontwikkelprojecten uit. IT-ontwikkeling is direct gerelateerd aan de statistiekproductie. Hiervoor is een jaarlijks vast budget (circa 10 miljoen euro) beschikbaar waarbinnen projecten worden geprioriteerd. De uitgaven voor IT-ontwikkeling worden gefinancierd uit de jaarlijkse lump sum bijdrage van het ministerie van EZK. Waar de Richtlijnen voor de Jaarverslagging met betrekking tot immateriële vaste activa mogelijke aanknopingspunten bieden om ontwikkelprojecten te activeren, past het CBS conform soortelijke organisaties een waarderingsmethodiek toe waarbij de kosten voor ontwikkelprojecten op een bestendige wijze direct ten laste van de staat van baten en lasten worden verantwoord.

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen hun kostprijs verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en bijzondere waardeverminderingen. De kostprijs bestaat uit de verkrijgings- of vervaardigingsprijs en overige kosten om de activa op hun plaats en in de staat te krijgen noodzakelijk voor het beoogde gebruik.

De afschrijvingen worden berekend als een percentage over de aanschafprijs volgens de lineaire methode op basis van de economische levensduur. Op bedrijfsterreinen en op materiële vaste

bedrijfsactiva in uitvoering, alsmede vooruitbetalingen op materiële vaste activa wordt niet afgeschreven. Afschrijving start op het moment dat een actief beschikbaar is voor het beoogde gebruik en wordt beëindigd bij buitengebruikstelling of bij desinvestering. In onderstaande tabel is de afschrijvingsduur per categorie weergegeven.

<i>Vaste activa</i>	<i>Afschrijvingsduur</i>
Nieuwbouw (cascomodificaties)	5-10 jaar
IT-middelen	3-5 jaar
Machines en installaties	5-10 jaar
Andere vaste bedrijfsmiddelen	5 jaar

Het CBS bepaalt het af te schrijven bedrag zonder rekening te houden met een restwaarde.

Vervreemding van vaste activa

Voor verkoop beschikbare activa worden gewaardeerd tegen boekwaarde of lagere opbrengstwaarde, onder aftrek van verkoopkosten.

Financiële vaste activa

Financiële vaste activa worden gewaardeerd op (geamortiseerde) kostprijs of lagere marktwaarde. Een afwaardering naar lagere marktwaarde wordt verwerkt in de staat van baten en lasten. Financiële activa die worden gewaardeerd op (geamortiseerde) kostprijs, worden op iedere verslagdatum beoordeeld om te bepalen of objectieve aanwijzingen bestaan dat de activa een bijzondere waardevermindering hebben ondergaan. De grondslagen voor de financiële vaste activa zijn opgenomen onder het kopje Financiële instrumenten.

Vorderingen

De grondslagen voor vorderingen zijn opgenomen onder het kopje Financiële instrumenten.

De onder de vorderingen opgenomen post “nog te factureren” betreft het nog niet gefactureerde deel van aanvullende statistische diensten op basis van de werkvoortgang per einde boekjaar. Het vooruitgefactureerde deel van projecten voor aanvullende statistische diensten is opgenomen onder de overige schulden onder de post ‘vooruitgefactureerde baten’.

Liquide middelen

Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Tenzij anders vermeld, staan deze vrij ter beschikking.

Financiële instrumenten

Vorderingen worden na eerste opname gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs op basis van de effectieve rentemethode, verminderd met bijzondere waardeverminderingverliezen. Langlopende en kortlopende schulden en overige financiële verplichtingen worden na eerste opname gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs op basis van de effectieve rentemethode. Aanwijzingen voor bijzondere waardeverminderingen van financiële activa worden zowel op individuele basis als op collectieve basis in aanmerking genomen. Van alle individueel significante financiële activa wordt beoordeeld of deze specifiek onderhevig zijn aan bijzondere waardevermindering. Bijzondere waardeverminderingverliezen en terugnemingen daarvan worden opgenomen in de staat van baten en lasten. Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd indien de rechtspersoon beschikt over een deugdelijk juridisch instrument om

het financiële actief en de financiële verplichting gesaldeerd af te wikkelen en de organisatie het stellige voornemen heeft om het saldo als zodanig netto of simultaan af te wikkelen.

Eigen vermogen

Volgens artikel 33 van de kaderwet ZBO vormt een zelfstandig bestuursorgaan een egalisereserve. Het verschil tussen de gerealiseerde baten en de gerealiseerde lasten komen ten gunste respectievelijk ten laste van de egalisereserve.

Voorzieningen

Een voorziening wordt in de balans opgenomen, wanneer er sprake is van:

- een in rechte afdwingbare of feitelijke verplichting die het gevolg is van een gebeurtenis in het verleden; en
- waarvan een betrouwbare schatting kan worden gemaakt; en
- het waarschijnlijk is dat voor afwikkeling van die verplichting een uitstroom van middelen nodig is.

De voorzieningen worden gewaardeerd op basis van de best mogelijke schatting van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de verplichtingen en verliezen af te wikkelen. De personeelsvoorzieningen zijn opgenomen tegen contante waarde; bij de berekening van de contante waarde wordt ervan uitgegaan dat het renteniveau per 31 december van het boekjaar, waarmee de berekening van de contante waarde is gedaan, gelijk is aan de te verwachten indexering van de personeelslasten de komende jaren.

De voorziening ambtsjubilea betreft het geschatte bedrag van de in de toekomst uit te keren jubileumuitkeringen. De berekening is gebaseerd op gedane toezeggingen, blijfkans, leeftijd en de overeengekomen CAO-loonstijging per 1 juli 2019 en 1 januari 2020.

De voorziening langdurig zieken betreft het in de toekomst voor maximaal twee jaar doorbetalen van salarissen aan werknemers die naar verwachting blijvend door ziekte (gedeeltelijk) niet in staat zijn om hun werkzaamheden te verrichten.

Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Verantwoording baten

Als opbrengsten worden de bedragen verwerkt die het CBS voor eigen rekening ontvangt. Bedragen die CBS voor derden ontvangt worden niet als opbrengsten verwerkt. De vooruitontvangen bedragen (zowel kort- als langlopend) worden onder de overlopende passiva opgenomen.

De bijdrage van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat wordt in de staat van baten en lasten verantwoord in het boekjaar waarin de bijbehorende (wettelijke) taken zijn uitgevoerd.

De opbrengst uit aanvullende statistische diensten wordt in de staat van baten en lasten verantwoord wanneer het bedrag van de opbrengsten op betrouwbare wijze kan worden bepaald, de inning van de te ontvangen vergoeding waarschijnlijk is, de mate waarin de werkzaamheden op balansdatum zijn verricht betrouwbaar kan worden bepaald en de reeds gemaakte kosten en de kosten die (mogelijk) nog moeten worden gemaakt om de werkzaamheden te voltooien op betrouwbare wijze kunnen worden bepaald.

Indien het resultaat van bepaalde werkzaamheden tot dienstverlening niet op betrouwbare wijze kan worden bepaald, worden de opbrengsten verwerkt tot het bedrag van de kosten van de dienstverlening die worden gedekt door de opbrengsten.

Opbrengsten uit aanvullende statistische diensten worden in de staat van baten en lasten als baten opgenomen naar rato van het stadium van voltooiing van de werkzaamheden op verslagdatum. Het stadium van voltooiing wordt bepaald aan de hand van de tot dat moment gemaakte kosten in verhouding tot de geschatte kosten van de totaal te verrichten werkzaamheden waarbij geen rekening gehouden wordt met indexaties. Opbrengsten uit verkochte licenties worden in de staat van baten en lasten opgenomen naar rato van de looptijd van de licentie.

Verwachte verliezen op onderhanden werkzaamheden worden onmiddellijk in de staat van baten en lasten verwerkt. Het bedrag van het verlies wordt bepaald ongeacht of het project reeds is aangevangen, het stadium van realisatie van het project of het bedrag aan winst dat wordt verwacht op andere, niet gerelateerde projecten. Overige opbrengsten worden in de staat van baten en lasten opgenomen bij het opleggen van een dwangsom en/of bestuursrechtelijke boete bij bedrijven die responsverplichtingen niet zijn nagekomen.

Rentebaten worden verantwoord in de periode waartoe zij behoren, rekening houdend met de effectieve rentevoet van de desbetreffende actiefpost. Eventuele winsten of verliezen worden verantwoord onder de financiële baten en lasten.

Personeelsbeloningen

De beloningen van het personeel worden als last in staat van baten en lasten verantwoord in de periode waarin de arbeidsprestatie wordt verricht en, voor zover nog niet uitbetaald, als verplichting op de balans opgenomen. Indien de reeds betaalde bedragen de verschuldigde beloningen overtreffen, wordt het meerdere opgenomen als een overlopend actief voor zover er sprake zal zijn van terugbetaling door het personeel of van verrekening met toekomstige betalingen door de organisatie.

De verplichting uit hoofde van beloningen tijdens dienstverband wordt gewaardeerd tegen nominale waarde van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de verplichting af te wikkelen.

Indien een beloning wordt betaald, waarbij geen rechten worden opgebouwd (bijvoorbeeld doorbetaling in geval van ziekte of arbeidsongeschiktheid) worden de verwachte lasten verantwoord in de periode waarover deze beloning is verschuldigd. Voor op balansdatum bestaande verplichtingen tot het in de toekomst doorbetalen van beloningen aan personeelsleden die op balansdatum naar verwachting blijvend geheel of gedeeltelijk niet in staat zijn om werkzaamheden te verrichten door ziekte of arbeidsongeschiktheid wordt een voorziening voor langdurig zieken opgenomen. De verantwoorde verplichting betreft de beste schatting van de bedragen die noodzakelijk zijn om de desbetreffende verplichting per balansdatum af te wikkelen. De beste schatting is gebaseerd op contractuele afspraken met personeelsleden (CAO en individuele arbeidsovereenkomst). Toevoegingen aan en vrijval van verplichtingen worden ten laste respectievelijk ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht.

Pensioenen

Uitgangspunt is dat de in de verslagperiode te verwerken pensioenlast gelijk is aan de over die periode aan het pensioenfonds verschuldigde pensioenpremies. Voor zover de verschuldigde premies op balansdatum nog niet zijn voldaan, wordt hiervoor een verplichting opgenomen. Als de

op balansdatum reeds betaalde premies de verschuldigde premies overtreffen, wordt een overlopende actiefpost opgenomen voor zover sprake zal zijn van terugbetaling door het fonds of van verrekening met in de toekomst verschuldigde premies.

De pensioenregeling is ondergebracht bij het ABP (Stichting Pensioenfonds ABP). Dit betreft een bedrijfstakpensioenfonds en het CBS heeft geen verplichting tot het voldoen van aanvullende bijdragen in het geval van een tekort bij het pensioenfonds, anders dan het voldoen van eventuele hogere toekomstige premies.

Ontslagvergoedingen

Ontslagvergoedingen zijn vergoedingen die worden toegekend in ruil voor de beëindiging van het dienstverband. Een uitkering als gevolg van ontslag wordt als verplichting en als last verwerkt als de organisatie zich aantoonbaar onvoorwaardelijk heeft verbonden tot betaling van een ontslagvergoeding. Als het ontslag onderdeel is van een reorganisatie, worden de kosten van de ontslagvergoeding opgenomen in een reorganisatievergoeding. Zie hiervoor de grondslag onder het kopje Voorzieningen.

Ontslagvergoedingen worden gewaardeerd op basis van de beste schatting van de bedragen die noodzakelijk zijn om de verplichting af te wikkelen.

Verantwoording lasten

De lasten worden bepaald met inachtneming van de hiervoor reeds vermelde grondslagen voor waardering en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben. (Voorzienbare) verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden en wordt voldaan aan de voorwaarden voor het opnemen van voorzieningen.

Belastingen

Het CBS was in 2018 niet belastingplichtig voor de omzetbelasting met uitzondering van inkomsten uit detachering voor een periode langer dan 1 jaar. Daarnaast is het CBS niet belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de indirecte methode opgesteld. Kasstromen in buitenlandse valuta's zijn herleid naar euro's met gebruikmaking van de gewogen gemiddelde omrekeningskoersen voor de betreffende periodes. Dit houdt voor de weergave van de kasstromen in dat het gerapporteerde resultaat over het boekjaar wordt aangepast voor mutaties in balansposten die geen betrekking hebben op ontvangsten en uitgaven in het boekjaar en mutaties in financieringen, voorzieningen en werkkapitaal.

Verbonden partijen

Van transacties met verbonden partijen is sprake wanneer een relatie bestaat tussen het CBS en een natuurlijk persoon of entiteit die verbonden is met het CBS. Dit betreffen onder meer de relaties tussen het CBS en de bestuurders en de functionarissen op sleutelposities. Onder transacties wordt verstaan een overdracht van middelen, diensten of verplichtingen, ongeacht of er een bedrag in rekening is gebracht. Er hebben zich geen transacties met verbonden partijen voorgedaan op niet-zakelijke grondslag.

Toelichting op de balans per 31 december 2018

1) Materiële vaste activa

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Nieuwbouw (cascomodificaties)	IT-middelen	Machines en installaties	Andere vaste bedrijfs- middelen	Totaal
Stand per 31-12-2017					
Aanschafwaarde	28.084	19.135	4.390	13.822	65.431
Cumulatieve afschrijvingen	22.996-	16.365-	3.230-	12.293-	54.884-
Boekwaarde per 31-12-2017	5.088	2.770	1.160	1.529	10.547
Mutatie boekwaarde					
Investeringsen	411	766	306	284	1.767
Desinvesteringen	0	7.195-	245-	464-	7.904-
Afschrijvingen boekjaar	2.346-	1.498-	345-	388-	4.577-
Cumulatieve afschrijving desinvesteringen	0	7.051	244	462	7.757
Mutatie boekwaarde	1.935-	876-	40-	106-	2.957-
Stand per 31-12-2018					
Aanschafwaarde	28.496	12.707	4.452	13.642	59.297
Cumulatieve afschrijvingen	25.342-	10.812-	3.331-	12.219-	51.704-
Boekwaarde per 31-12-2018	3.154	1.895	1.121	1.423	7.593

2) Financiële vaste activa

Overige financiële vaste activa

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	31-12-2018	31-12-2017
Vooruitbetaalde BTW-schade	361	1.639

Aangezien het CBS niet btw-plichtig is, kan de verhuurder de btw op de investeringen van de nieuwbouwpanden Den Haag en Heerlen niet terugvorderen. Het CBS heeft de verhuurder hiervoor voor 9,2 miljoen euro vergoed (btw-schade) voor Den Haag in 2008 en voor 6,5 miljoen euro voor Heerlen in 2009. De maximale verrekenperiode voor btw-schade is tien jaar (conform herzieningsperiode BTW aanschaf onroerend goed). De bedragen worden derhalve over een periode van tien jaar als last in de staat van baten en lasten verwerkt. In 2018 is 1,2 miljoen euro in de lasten verwerkt onder de huisvestingskosten (2017: 1,6 miljoen euro). De resterende looptijd van deze post is korter dan 1 jaar.

Vlottende activa**3) Vorderingen****Debiteuren**

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	31-12-2018	31-12-2017
Debiteuren	4.950	5.056
Voorziening dubieuze debiteuren	-208	-235
Totaal	4.742	4.821

De voorziening dubieuze debiteuren heeft grotendeels betrekking op vorderingen op bedrijven die responsverplichtingen niet zijn nagekomen en waaraan een dwangsom en/of bestuursrechtelijke boete is opgelegd.

Overige vorderingen

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	31-12-2018	31-12-2017
Vooruitbetaalde kosten	6.540	4.374
Nog te factureren projecten	5.974	7.392
Overige vorderingen	70	4
Totaal	12.585	11.771

De post "vooruitbetaalde kosten" bestaat voornamelijk uit vooruitbetaalde onderhoudscontracten en vooruitbetaalde huur.

De onder de vorderingen opgenomen post "nog te factureren" betreft het nog niet gefactureerde deel van aanvullende statistische diensten op basis van de werkvoortgang per einde boekjaar. De overige vorderingen hebben een looptijd van minder dan één jaar.

4) Liquide middelen

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	31-12-2018	31-12-2017
Bank	19.321	24.161
Totaal	19.321	24.161

In het kasstroomoverzicht is het verloop van de liquide middelen toegelicht. Het saldo van de bank staat vrij ter beschikking.

CBS heeft een debet limiet bij de rekening-courant bij het Ministerie van Financiën van 10 miljoen euro.

5) Eigen vermogen

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Egalisatie- reserve
Stand per 1/01/2017	1.032
Resultaat 2017	-1.012
Stand per 1/01/2018	20
Resultaat 2018	-4.049
Stand per 31/12/2018	-4.028

De bestemming van het resultaat (onttrekking aan de egalisatiereserve) is conform afspraak met het ministerie van EZK.

6) Voorzieningen

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	WW-verplichtingen	Reorganisatie 2000	Jubileum uitkeringen	Langdurig zieken	Totaal*
Stand per 31/12/2017	10.291	113	2.675	125	13.204
Dotatie in 2018	269	3	1.320	328	1.920
Onttrekking in 2018	-1.863	-25	-415	-125	-2.428
Vrijval	0	0	0	0	-
Stand per 31/12/2018	8.697	91	3.580	328	12.696

* De dotatie/vrijval van de voorzieningen wordt in de lasten verantwoord ("dotatie/vrijval voorzieningen") onder de lonen en salarissen

WW-verplichtingen

De voorziening voor WW-verplichtingen is gevormd ter dekking van wachtgelduitkeringen aan voormalige medewerkers van het CBS. Ook zonder reorganisatie kan er sprake zijn van een niet-vrijwillige beëindiging van de arbeidsrelatie met het CBS. Dit betreft met name ontslagtrajecten (ARAR-artikel 98 (ongeschiktheid of onbekwaamheid) of ARAR-artikel 99 (eervol ontslag op andere gronden dan in artikel 98)) en expiratie van tijdelijke aanstellingen. Deze kunnen leiden tot wettelijke en bovenwettelijke uitkeringen bij werkloosheid. Aangezien het CBS eigen risicodragers is, wordt voor de te verwachten uitkeringen centraal een voorziening gevormd. De voorziening is enerzijds bovenwaarts bijgesteld voor medewerkers die in 2018 met ontslag zijn gegaan en in verband met de verhoging van de AOW-leeftijd. Aan de andere kant valt een deel van de voorziening vrij doordat een aantal ex-medewerkers weer een nieuwe functie hebben gevonden, dan wel de verwachting is dat zij binnen een jaar weer een nieuwe functie vinden.

In de onderstaande tabel is de verwachte looptijd van de WW-verplichtingen weergegeven:

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	2020 tm			Totaal
	2019	2023	2024 e.v.	
WW-verplichtingen	1.605	4.263	2.829	8.697
Totaal	1.605	4.263	2.829	8.697

Reorganisatie 2000

De voorziening is gevormd ter dekking van de uitstroombkosten van de medewerkers die bij de reorganisatie 2000 zijn aangewezen als herplaatsingskandidaat, maar die niet vóór 3 januari 2004 zijn ontslagen. EZK heeft toen een bedrag van circa 10,8 miljoen euro toegezegd ter dekking van de uitstroombkosten. De uitstroombkosten zijn het totaal van de personele kosten gedurende de herplaatsingsperiode van 18 maanden en de daarna door het CBS te verstrekken wachtgelduitkeringen en andere uitkeringen.

In onderstaande tabel is de verwachte looptijd van de verplichtingen voor de reorganisatie 2000 weergegeven:

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	2020 tm			Totaal
	2019	2023	2024 e.v.	
Reorganisatie 2000	23	68	0	91
Totaal	23	68	0	91

Ambtsjubilea

Deze voorziening betreft toekomstige verplichtingen bij 12,5-, 25-, 40- of 50-jarige ambtsjubilea.

Langdurig zieken

Deze voorziening betreft het in de toekomst voor maximaal twee jaar (het CBS draagt hierover het eigen risico) doorbetalen van salarissen aan werknemers die naar verwachting blijvend door ziekte (gedeeltelijk) niet in staat zijn om hun werkzaamheden te verrichten.

7) Kortlopende schulden

Belastingen en premies sociale verzekeringen

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	31-12-2018	31-12-2017
Loonheffing en sociale lasten	3.540	4.145
Pensioenen	1.911	1.763
Totaal	5.450	5.907

Overige schulden

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	31-12-2018	31-12-2017
Vooruitontvangen Ministerie EZK	2.000	6.000
Vooruitgefactureerde baten	9.495	8.296
Nog te betalen kosten	1.904	3.767
Crediteuren	4.531	5.360
Vooruitontvangen bijdrage projectontwikkelaar	133	455
Nog te betalen vakantiegeld	4.726	4.608
Nog te betalen vakantiedagen	4.766	4.514
Ontslagkosten	2.070	0
Eindejaarsuitkering	682	667
Overige schulden	178	141
Totaal	30.484	33.808

In verband met het restant van de taakstelling Rutte II heeft het CBS van het Ministerie van EZK in 2017 een bedrag van 12 miljoen euro ontvangen. Hiervan heeft 2 miljoen euro betrekking op 2019. De vooruitgefactureerde baten betreffen het vooruitgefactureerde deel van aanvullende statistische diensten op basis van de werkvoortgang per einde boekjaar.

De nog te betalen kosten bestaan vooral uit periodieke kosten waarvan per jaareinde de facturen nog niet waren ontvangen.

De crediteuren betreffen de per jaareinde nog niet betaalde inkoopfacturen.

De vooruitontvangen bijdrage projectontwikkelaar betrof een éénmalige bijdrage in 2008 voor de locatie Den Haag en in 2009 voor de locatie Heerlen voor de huurkosten over de komende tien jaren.

De schuld voor nog te betalen vakantiegeld betreft de reservering over de maanden juni tot en met december die in mei 2019 zal worden uitbetaald.

De schuld voor nog te betalen vakantiedagen is gevormd voor openstaande vakantiedagen.

De schuld voor ontslagkosten betreffen de nog te betalen salariskosten voor medewerkers met wie een ontslag is overeengekomen.

De eindejaarsuitkering betreft de reservering over de maand december 2018, die in november 2019 zal worden uitbetaald.

De overige schulden hebben overwegend een looptijd van minder dan één jaar.

Financiële instrumenten

Het CBS maakt in de normale bedrijfsuitoefening gebruik van uiteenlopende financiële instrumenten die het CBS blootstellen aan markt-, krediet-, en/of liquiditeitsrisico's. Het betreft financiële instrumenten die in de balans zijn opgenomen.

Het CBS handelt niet in deze financiële instrumenten en heeft procedures en gedragslijnen om de omvang van deze risico's te beperken. Bij het door een tegenpartij niet nakomen van aan het CBS verschuldigde betalingen blijven eventuele daaruit voortvloeiende verliezen beperkt tot de marktwaarde van de desbetreffende instrumenten. Het CBS maakt geen gebruik van afgeleide financiële instrumenten.

Treasurybeleid

Het CBS neemt verplicht deel aan schatkistbankieren bij de Rijkshoofdboekhouding conform de Regeling baten-lastendiensten. De Rijkshoofdboekhouding is onderdeel van het ministerie van Financiën en is verantwoordelijk voor de administratie van de schatkist.

Schatkistbankieren houdt in dat de liquide middelen alléén gestald mogen worden op een rekening-courant bij de Rijkshoofdboekhouding en dat leningen alléén bij de Rijkshoofdboekhouding afgesloten mogen worden. Het CBS sluit zelf met de Rijkshoofdboekhouding het contract met de voorwaarden van het deposito of van de lening af.

Schatkistbankieren kan gezien worden als een centrale treasury voor publieke middelen. Het principe van schatkistbankieren is dat publiek geld de schatkist niet eerder verlaat dan noodzakelijk is voor de uitvoering van de publieke taak. Het CBS voert met het schatkistbankieren een zo risicoloos mogelijk kasgeldbeheer.

Dagelijks wordt het rekening-courantsaldo (maximaal 2 miljoen euro) met de huisbankier afgeroomd op nihil.

Kredietrisico

Het CBS loopt kredietrisico over de in de balans opgenomen vorderingen. De vorderingen zijn geconcentreerd bij overheidsinstellingen waardoor het kredietrisico beperkt is.

Liquiditeitsrisico

Het CBS bewaakt de liquiditeitspositie door middel van de meerjarenbegroting. Het CBS ziet erop toe dat voor het CBS steeds voldoende liquiditeiten beschikbaar zijn om aan de verplichtingen te kunnen voldoen. Het CBS heeft een debet limiet bij de rekening-courant bij het Ministerie van Financiën van 10 miljoen euro.

Reële waarde

De reële waarde van de in de balans verantwoorde financiële instrumenten, waaronder financiële vaste activa, vorderingen, liquide middelen en kortlopende schulden, benadert de boekwaarde ervan.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Meerjarige financiële verplichtingen

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	2019	2020 tm 2024	2025 e.v.
Huur panden Den Haag en Heerlen	5.600	29.600	59.300
Totaal	5.600	29.600	59.300

Huurpanden

De huur van het pand te Den Haag is tot en met 2033 afgesloten. De huur van het pand te Heerlen is tot en met 2034 afgesloten.

Niet uit de balans blijvende passiva

Er is een geschil met een ex-medewerker over een eventuele compensatie van maximaal 0,2 miljoen euro.

Financiële afspraken

Naar aanleiding van de bezuinigingen Rutte I en Rutte II heeft het CBS afspraken gemaakt met het Ministerie van EZK over een toekomstbestendig budget voor het uitvoeren van het meerjarenprogramma. Ter versterking van het eigen vermogen van het CBS, heeft het CBS in 2017 een additionele bijdrage van 12 miljoen euro ontvangen. Dit bedrag is gerelateerd aan het restant van de taakstelling Rutte II, te weten 4 miljoen euro in 2016, 2 miljoen euro in 2017, 4 miljoen euro in 2018 en 2 miljoen euro in 2019. Daarna wordt de EZK-bijdrage aan het CBS tijdelijk voor de duur van 6 jaar met 2 miljoen euro verlaagd, van het jaar 2021 tot en met 2026.

Toelichting op de staat van baten en lasten over 2018

8) Baten

De baten zijn het totaal van:

- bijdrage van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat;
- aanvullende statistische diensten;
- overige baten.

Bijdrage ministerie van Economische Zaken en Klimaat

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie 2018	Begroting 2018	Realisatie 2017
Budgettaire bijdrage	139.193	139.193	141.357
Reeds eerder ontvangen, maar later uitgevoerd	0	0	419
Loon en prijsbijstelling	3.264	0	4.790
Eenmalige bijdrage reorganisatie 2000	0	0	2.501
Bijdrage EZK restant taakstelling Rutte II	4.000	4.000	2.000
Totaal	146.457	143.193	151.067

De bijdrage van EZK betreft de door EZK verstrekte budgettaire bijdrage. Het CBS ontvangt deze bijdrage op basis van het Meerjarenplan 2014 – 2018.

De loon- en prijsbijstelling betreft de compensatie voor de gestegen lonen en pensioenlasten.

In verband met het restant van de taakstelling Rutte II heeft het CBS van het Ministerie van EZK een bedrag van 12 miljoen euro ontvangen. Hiervan heeft 4 miljoen euro betrekking op 2018.

Aanvullende statistische diensten

De volgende tabel geeft inzicht in de omzet uit aanvullende statistische diensten naar regio.

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie 2018	Begroting 2018	Realisatie 2017
Nederland	34.951	32.641	32.738
EU-landen	4.161	3.569	4.228
Overige landen	1.718	1.399	1.654
Totaal	40.830	37.609	38.620

Onder aanvullende statistische diensten zijn de gerealiseerde opbrengsten voor verrichte werkzaamheden verantwoord. Hieronder zijn mede begrepen werkzaamheden waaraan de overheid een specifieke financiële bijdrage levert, opbrengsten uit hoofde van het beschikbaar stellen van data en de vergoeding voor licenties Blaise (een door het CBS ontwikkeld softwaresysteem voor computergestuurde onderzoeksmethoden).

De verdeling van de omzet aanvullende statistische diensten naar type afnemer is als volgt:

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie 2018	Begroting 2018	Realisatie 2017
Overheid en overheidsgerelateerd	30.887	27.330	29.275
Statistische bureaus buitenland	1.587	1.655	1.473
Onderzoeksinstituten	5.543	5.311	4.916
Europese Commissie en Eurostat	1.898	2.483	2.172
Derden	915	830	784
Totaal	40.830	37.609	38.620

Overige baten

De overige baten bestaan hoofdzakelijk uit opbrengsten van handhaving.

9) Lasten

Lonen en salarissen

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie 2018	Begroting 2018	Realisatie 2017
Lonen en salarissen eigen personeel	112.477	105.888	110.546
Dotatie minus vrijval voorzieningen	1.920	2.000	1.747
Ingeleend personeel	7.847	7.256	7.913
Totaal	122.244	115.144	120.206

De lonen en salarissen zijn hoger dan begroot. Dit is het gevolg van de cao loonstijging van 3% en extra personeel als gevolg van meer aanvullende statistische diensten dan begroot.

Onder de dotatie/vrijval voorzieningen wordt de dotatie (totaal 1,9 miljoen euro) aan de personele voorzieningen verantwoord.

In 2018 waren gemiddeld 1.776 vte werkzaam voor het Centraal Bureau voor de Statistiek (2017: 1.816 vte's) waarvan 3 medewerkers werkzaam in het buitenland waren.

De verdeling naar hoofddirectie is als volgt:

<i>Gemiddeld aantal vte per hoofddirectie</i>	2018	2017
Economie, bedrijven en nationale rekeningen	485	495
Sociale en ruimtelijke statistieken	530	531
Dataverzameling	234	254
Bedrijfsvoering, IT en methodologie	400	401
Overige	127	135
	1.776	1.816

Bezoldiging Directeur-Generaal

Vermelding in het kader van de Wet Normering Topinkomens (WNT).

<i>Leidinggevende topfunctionarissen 2018</i>		
Bedragen x € 1,-	Dr. T.B.P.M. Tjin-A-Tsoi	Dr. A.H. Kroese
Functie(s)	Directeur-Generaal	Plaatsvervangend Directeur-Generaal
Duur dienstverband in 2018	1/1 – 31/12	1/1 – 31/12
Omvang dienstverband in fte	1	1
Gewezen topfunctionaris	nee	nee
(Fictieve) dienstbetrekking	ja	ja
Bezoldiging		
Beloning	158.956	139.291
Belastbare onkostenvergoeding	6.600	4.950
Beloningen betaalbaar op termijn	19.317	18.508
Totaal bezoldiging	184.873	162.749
Toepasselijk WNT-maximum	189.000	189.000
Motivering indien overschrijding	n.v.t.	n.v.t.

<i>Leidinggevende topfunctionarissen 2017</i>		
Bedragen x € 1,-	Dr. T.B.P.M. Tjin-A-Tsoi	Dr. A.H. Kroese
Functie(s)	Directeur-Generaal	Plaatsvervangend Directeur-Generaal
Duur dienstverband in 2017	1/1 – 31/12	1/1 – 31/12
Omvang dienstverband in fte	1	1
Gewezen topfunctionaris	nee	nee
(Fictieve) dienstbetrekking	ja	ja
Bezoldiging		
Beloning	156.693	137.323
Belastbare onkostenvergoeding	5.961	4.876
Beloningen betaalbaar op termijn	17.964	17.195
Totaal bezoldiging	180.618	159.394
Toepasselijk WNT-maximum	181.000	181.000
Motivering indien overschrijding	n.v.t.	n.v.t.

Bezoldiging Raad van Advies (voorheen: Centrale Commissie voor de Statistiek)

De Raad van Advies heeft een aantal taken inzake het CBS en de statistische informatievoorziening van het Rijk. De Raad van Advies bestaat eind 2018 uit 4 leden, de gezamenlijke schadeloosstelling van de Raad van Advies over 2018 bedroeg 44.583 euro. De schadeloosstellingen komen ten laste van het budget van het CBS.

Functionarissen Raad van Advies 2018

Raad van Advies leden	Functie	Beloning 2018	Periode benoeming	Beloning 2017
dr. G. Zalm	Voorzitter Raad van Advies	12.500	van 1-1-2018 tot 1-1-2022*	0
mw. mr. I. Brakman	Voorzitter Raad van Advies	0	van 1-1-2010 tot 1-1-2018	12.500
J. van Hall RA RE	Lid Raad van Advies	10.000	van 1-4-2014 tot 1-1-2022	10.000
prof. dr. mr. F. van der Wel RA	Lid Raad van Advies	10.000	van 1-1-2013 tot 1-1-2021	10.000
drs. C.C.M. Vendrik	Lid Raad van Advies	10.000	van 1-9-2017 tot 1-9-2021*	3.333
mw. drs. C.W. Wortmann-Kool	Lid Raad van Advies	2.083	van 1-6-2014 tot 1-6-2018	5.000

* herbenoembaar voor een periode van 4 jaar

De vergoeding voor de Raad van Advies-leden is conform de “Regeling vaststelling schadeloosstelling leden Raad van Advies”.

Pensioenlasten en sociale lasten

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie 2018	Begroting 2018	Realisatie 2017
Pensioenlasten	16.926	15.921	15.917
Sociale lasten	14.046	13.738	13.783
Totaal	30.972	29.658	29.702

De pensioenregeling is ondergebracht bij het ABP (Stichting Pensioenfonds ABP). Dit betreft een bedrijfstakpensioenfonds en het CBS heeft geen verplichting tot het voldoen van aanvullende bijdragen in het geval van een tekort bij het pensioenfonds, anders dan het voldoen van eventuele hogere toekomstige premies. De dekkingsgraad (marktwaaarde van de beleggingen uitgedrukt in een percentage van de voorziening pensioenverplichtingen volgens de grondslagen van DNB) van het ABP bedroeg ultimo 2018 103,8% (99,6% van de vereiste dekkingsgraad van 104,2% volgens DNB). Een pensioenfonds dat onder de minimale dekkingsgraad komt, moet een herstelplan afspreken met de toezichthouder.

De kenmerken van de pensioenregeling in 2018 zijn als volgt:

Pensioen systeem	Middelloodnregeling
Vakantietoelag	8%
Pensioenrekenleeftijd	68 jaar
Pensioengrondslag	Pensioengevend salaris minus franchise
Nabestaande pensioen	70% van het ouderdomspensioen bij overlijden
Wezenpensioen	14% van het ouderdomspensioen
Franchise (2018)	13.350 euro
Opbouwpercentage	1,875% van de pensioengrondslag

Afschrijvingen materiële vaste activa

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie 2018	Begroting 2018	Realisatie 2017
Afschrijvingslasten	4.576	5.532	5.693

De afschrijvingskosten bestaan uit afschrijvingen op cascomodificaties en afschrijvingen op IT-middelen. De afschrijvingen zijn gedaald door verdere versoberingen op investeringen.

Overige bedrijfslasten

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie 2018	Begroting 2018	Realisatie 2017
Huisvesting	11.657	12.345	12.023
Overig personeel	2.714	2.638	2.553
Bureau	3.713	4.667	4.271
Dienstreizen	3.668	3.714	3.648
Advies externen	1.790	1.733	2.122
Automatisering	7.514	7.360	7.720
Overig	3.091	3.043	3.352
Totaal	34.147	35.500	35.689

Huisvesting

In de huisvestingskosten zijn naast de huur ook de kosten voor energie en gebouw-gerelateerde kosten zoals bewaking, schoonmaak en exploitatie van het bedrijfsrestaurant, opgenomen. De huisvestingskosten zijn gedaald door verdere afstoot van gebouwdelen en door lagere huurprijzen naar aanleiding van de verlenging van de huurcontracten.

Overig personeel

In de overige personele kosten zijn onder andere de kosten voor opleidingen, arbeidsmarktcommunicatie, arbodiensten en catering opgenomen.

Bureau

De bureaunkosten hebben betrekking op telecommunicatie, porti, uitbesteed drukwerk voor publicatie en kosten bibliotheek. De kosten zijn gedaald door een daling van de portikosten.

Dienstreizen

De reis- en verblijfskosten bestaan uit kosten voor woon-werkverkeer, reis- en verblijfskosten binnenland en reis- en verblijfskosten buitenland.

Advies externen

De advieskosten bestaan onder andere uit juridisch advies, fiscaal advies, kosten voor uitbesteden van de salarisadministratie, jaarlijkse accountantskosten, en IT-advies. De advieskosten zijn gedaald door verdere versobering van de adviesdiensten.

Automatisering

Dit betreffen kosten voor uitbesteed beheer, onderhoud hardware en licenties.

Overige

De overige kosten bestaan uit projectgebonden kosten, kosten voor inkoop statistisch grondmateriaal en incentives.

De volgende ingediende declaraties zijn in het boekjaar uitbetaald aan de Directeur-Generaal, Plaatsvervangend Directeur-Generaal en de hoofddirecteuren:

<i>Declaraties (bedragen x 1 euro)</i>	2018	2017
Directeur Generaal	2.951	2.863
Plaatsvervangend Directeur Generaal	3.578	4.025
Hoofddirecteur Economie, bedrijven en nationale rekeningen	0	705
Hoofddirecteur Sociale en ruimtelijke statistieken	111	286
Hoofddirecteur Dataverzameling	535	425
Hoofddirecteur Bedrijfsvoering, IT en methodologie	910	626
Hoofddirecteur Communicatie en Nieuws	1.351	1.966
	<u>9.436</u>	<u>10.896</u>

De volgende honoraria inclusief BTW van KPMG Accountants N.V. en overig KPMG netwerk zijn ten laste gebracht van het CBS:

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	KPMG Accountants NV 2018	Overig KPMG netwerk	Totaal KPMG 2018
Onderzoek van de jaarrekening	109	0	109
Andere controleopdrachten	23	0	23
Adviesdiensten op fiscaal terrein	0	4	4
Andere niet-controle-opdrachten	0	0	0
	<u>132</u>	<u>4</u>	<u>136</u>

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	KPMG Accountants NV 2017	Overig KPMG netwerk 2017	Totaal KPMG 2017
Onderzoek van de jaarrekening	87	0	87
Andere controleopdrachten	68	0	68
Adviesdiensten op fiscaal terrein	0	19	19
Andere niet-controle-opdrachten	7	0	7
	<u>162</u>	<u>19</u>	<u>181</u>

De honoraria zijn toegerekend aan het boekjaar waarin de werkzaamheden zijn verricht.

10) Financiële baten en lasten

Rentebaten

Onder de post rente zijn de renteopbrengsten over het rekening-couranttegoed bij Financiën opgenomen. Doordat het rentepercentage nihil is, zijn de renteopbrengsten nihil.

11) Gebeurtenissen na balansdatum

Er hebben geen gebeurtenissen na balansdatum plaatsgevonden die van materieel belang zijn voor de jaarrekening 2018.

Den Haag, 29 maart 2019

Directeur-Generaal van de Statistiek

dr. T.B.P.M. Tjin-A-Tsoi

Overige gegevens

Bepalingen inzake resultaatbestemming

Volgens artikel 33 van de kaderwet ZBO vormt een zelfstandig bestuursorgaan een egalisatiereserve. Het verschil tussen de gerealiseerde baten van een zelfstandig bestuursorgaan en de gerealiseerde lasten van de activiteiten komt ten gunste onderscheidenlijk ten laste van de egalisatiereserve. Het resultaat 2018 is in overeenstemming met deze bepalingen in de jaarrekening verwerkt.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de Directeur-Generaal (hierna: het bestuur) van het Centraal Bureau voor de Statistiek

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2018

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2018 van het Centraal Bureau voor de Statistiek (hierna 'het CBS') te Den Haag (hierna 'de jaarrekening ') gecontroleerd.

Naar ons oordeel:

- geeft de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van het CBS per 31 december 2018 en van het resultaat over 2018 in overeenstemming met de Wet op het CBS, het Protocol van werkafspraken EZ-CBS en de bepalingen bij en krachtens de Wet normering topinkomens (WNT);
- zijn de in deze jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties over 2018 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen in overeenstemming met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, zoals vermeld in het accountantsprotocol voor de jaarrekening van het CBS 2017.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2018;
2. de staat van baten en lasten over 2018;
3. het kasstroomoverzicht over 2018; en
4. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden en het Controleprotocol WNT 2018 vallen, alsmede het accountantsprotocol voor het jaarverslag van het CBS (versie oktober 2017). Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van het CBS zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Naleving anticumulatiebepaling WNT niet gecontroleerd

In overeenstemming met het Controleprotocol WNT 2018 hebben wij de anticumulatiebepaling, bedoeld in artikel 1.6a WNT en artikel 5, lid 1, sub j Uitvoeringsregeling WNT, niet gecontroleerd. Dit betekent dat wij niet hebben gecontroleerd of er wel of niet sprake is van een normoverschrijding door een leidinggevende topfunctionaris vanwege eventuele dienstbetrekkingen als leidinggevende

topfunctionaris bij andere WNT-plichtige instellingen, alsmede of de in dit kader vereiste toelichting juist en volledig is.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens;
- de bijlagen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van de Wet op het CBS en het Protocol van werkafspraken EZ-CBS zijn vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de controle van de jaarrekening of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720 en het accountantsprotocol voor het jaarverslag van het CBS (versie oktober 2017). Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met de Wet op het CBS en de het Protocol van werkafspraken EZ-CBS.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met de Wet op het CBS, het Protocol van werkafspraken EZ-CBS en de bepalingen bij en krachtens de WNT.

Het bestuur is ook verantwoordelijk voor het rechtmatig tot stand komen van de in de jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties in overeenstemming met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, zoals vermeld in het accountantsprotocol voor het jaarverslag van het CBS (versie oktober 2017).

In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de naleving van die relevante wet- en regelgeving mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het CBS in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij

beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de organisatie haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken. Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, het Controleprotocol WNT 2018, het accountantsprotocol voor het jaarverslag van het CBS (versie oktober 2017), ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, dan wel het niet rechtmatig tot stand komen van baten en lasten alsmede de balansmutaties, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het CBS;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het CBS haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring.
Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en

- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen en of de in deze jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen.

Wij communiceren met de met governance belaste personen onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Den Haag, 29 maart 2019
KPMG Accountants N.V.
W.A. Touw RA

Bijlagen

Bijlage A. Organisatie per 31 december 2018

Directeur-Generaal

Dr. T.B.P.M. (Tjark) Tjin-A-Tsoi

plv Directeur-Generaal

Dr. A.H. (Bert) Kroese

CBS Communicatie en Nieuws

Drs. M.P.M. (Mike) Ackermans

T.J.M. (Thomas) Ruigrok (plv.)

Hoofddirectie Bedrijfsvoering, IT en Methodologie

Drs. W. (Wim) van Nunspeet

Drs. M. (Marijke) Renaud (plv.)

Hoofddirectie Dataverzameling

Dr. A. (Astrid) Boeijen

Ir. J.H. (Jeroen) van Velzen (plv.)

Hoofddirectie Economie, bedrijven en nationale rekeningen

Drs. J.C.M. (Hanneke) Imbens

Drs. H.J.C.M. (Hank) Hermans (plv.)

Hoofddirectie Sociaal-economische en ruimtelijke statistieken

Dr. H. (Huib) van de Stadt

Drs. M.J.M. (Marleen) Verbruggen (plv.)

Centrale Beleids- en managementondersteuning

Drs. V.J. (Vera) de Witte

Chief Information Office

M. (Matjaz) Jug

Blaise

Drs. H.J.A. (Harry) Wijnhoven (wnd.)

Bijlage B. Gebruikersraden

Om de hoofddirecteuren van het CBS te adviseren over specifieke thema's en onderwerpen zijn diverse raden ingesteld. De voorzitters van deze raden vergaderen met de DG.

Eind 2018 zijn de voorzitters van deze raden:

M.A. (Michaël) van Straalen	Berichtgeversraad
Drs. E.E. (Eduard) van de Lustgraaf	Gebruikersraad bedrijfseconomische statistieken
Prof. dr. ir. I. (Ionica) Smeets	Communicatieraad
Dr. A. (Albert) van der Horst	Gebruikersraad macro-economische statistieken
Prof. dr. P.G.M. (Peter) van der Heijden	Methodology Advisory Board
Dr. M.J. (Michiel) Bijlsma	Gebruikersraad microdata
Dr. V.C.M. (Véronique) Timmerhuis	Gebruikersraad sociale statistieken
Prof. dr. P.J. (Peter) Boelhouwer	Gebruikersraad statistieken van de leefomgeving

Bijlage C. Wegwijzer

Het CBS verzamelt gegevens bij personen, bedrijven en instellingen. Het CBS stelt de uitkomsten van de onderzoeken zo snel mogelijk op verschillende manieren voor iedereen beschikbaar.

CBS-website (www.cbs.nl)

De huidige CBS-website geeft toegang tot resultaten van CBS-onderzoeken en biedt themagerichte informatie over kerncijfers van Nederland. Alle uitgebrachte publicaties staan overzichtelijk gerangschikt op de website en de gedetailleerde cijfers zijn te raadplegen via de gratis databank StatLine. Op de website staan ook een actuele publicatiekalender en een productencatalogus.

Daarnaast biedt het CBS op zijn website informatie aan voor specifieke doelgroepen. Kijk hiervoor op:

- www.werkenbijhetcbs.nl;
- www.cbsinuwbuurt.nl;
- www.cbsvooruwbedrijf.nl;
- www.cbs.nl/cbsindeklas.

YouTube, Twitter, Facebook

Naast de website verspreidt het CBS zijn output ook via

- YouTube (<http://www.youtube.com/statistiekcbs>);
- Twitter (<http://www.twitter.com/statistiekcbs>);
- Facebook (<https://www.facebook.com/statistiekcbs>).
- Instagram (<https://www.instagram.com/statistiekcbs/>)
- LinkedIn (<https://www.linkedin.com/company/centraal-bureau-voor-de-statistiek/>)

Open data

Sinds 2014 biedt het CBS alle tabellen in StatLine als open data aan in de vorm van datasets (http://opendata.cbs.nl/dataportaal/portal.html#_la=nl). Ook is een webapplicatie ontwikkeld die gebruik maakt van Open data en die alle tabellen uit StatLine in grafiek- of kaartvorm laat zien (<http://opendata.cbs.nl/dataportaal/index.html>). De webapplicatie is geoptimaliseerd voor tablets.

Corporate nieuws

Op CBS Corporate nieuws (<https://www.cbs.nl/nl-nl/over-ons/cbs-corporate-nieuws>) publiceert het CBS actuele artikelen over zijn organisatie. Aan bod komen onder andere nieuwe dienstverlening, nieuwe producten, innovaties, internationale ontwikkelingen en evenementen. De artikelen zijn bestemd voor de externe relaties van het CBS, zoals overheden, bedrijven, journalisten en ieder ander die geïnteresseerd is in nieuws over het CBS.

Innovatieportaal

Op het innovatieportaal (<https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/innovatie>) presenteert CBS zijn diensten en producten in ontwikkeling op het gebied van innovatie.

Verkoop van CBS-producten

CBS-producten kunt u bestellen via de afdeling Klantenservice van het CBS, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen, telefoon (088) 570 70 70, e-mail: verkoop@cbs.nl.

Infoservice

Het centrale informatiepunt voor algemene vragen over het CBS en zijn producten is te bereiken via telefoon (088) 570 70 70 en infoservice@cbs.nl.

European Statistical Data Support

Statistische informatie over Europa afkomstig van Eurostat is telefonisch op te vragen via (088) 570 70 70 (keuze toets 5) of door middel infoservice@cbs.nl.

CBS Contact Center

Het centrale informatiepunt voor bedrijven, instellingen en personen bij vragen over CBS-vragenlijsten of ander enquêtemateriaal is te bereiken via telefoon (045) 570 64 00, e-mail: contactcenter@cbs.nl of via het contactformulier op de CBS-website: www.cbs.nl/contactcenter.

Persdienst

Het centrale informatiepunt voor de media is te bereiken via telefoon (070) 337 44 44 of e-mail: persdienst@cbs.nl. Meer informatie staat op de CBS-website: www.cbs.nl/nl-nl/over-ons/contact/pers.

Centrum voor Beleidsstatistiek

Het Centrum voor Beleidsstatistiek biedt verschillende diensten aan:

- Het verrichten van aanvullend statistisch onderzoek op beschikbare brongegevens.
- Het adviseren van gebruikers van statistische informatie zoals departementen en planbureaus, grote gemeenten en andere overheidsinstellingen bij het vinden, het gebruik en het opstellen van de benodigde informatie voor beleidsvoorbereiding en de evaluatie daarvan.
- Het toegankelijk maken van microdatabestanden waarmee onderzoekers die door de DG gemachtigd zijn onder strikte beveiligingsvoorwaarden zelf de gewenste analyses kunnen uitvoeren op deze microdatabestanden. Zie voor de catalogus <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/maatwerk-en-microdata/microdata-zelf-onderzoek-doen/catalogus-microdata>.

Aan de diensten van het Centrum voor Beleidsstatistiek zijn kosten verbonden. Nadere informatie is verkrijgbaar via telefoon (088) 570 70 70, via <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/maatwerk-en-microdata> of e-mail: maatwerk@cbs.nl of microdata@cbs.nl.

Colofon

Centraal Bureau voor de Statistiek

Den Haag

Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag

Postbus 24500, 2490 HA Den Haag

Telefoon (070) 337 38 00

Heerlen

CBS-weg 11, 6412 EX Heerlen

Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen

Telefoon (045) 570 60 00

Bonaire

Blv. Gobernador N, Debrot 67

Unit 203, Kralendijk, Bonaire

Telefoon (00599) 717 86 76

Website

www.cbs.nl

Infoservice

Telefoon (088) 570 70 70

E-mail: infoservice@cbs.nl

Fax: (070) 370 59 94

Uitgave

Centraal Bureau voor de Statistiek
